

Felicia Boberg

Idéhistoria C

Handledare: Pär Eliasson

Krigsfånge eller flykting?

*Svenska interneringsläger för utländsk
militär personal*

Felicia Boberg

Idéhistoria C

Handledare: Pär Eliasson

Inledning:	4
Introduktion:	4
Syfte:	4
Frågeställningar:	5
Teori och metod:	5
Källmaterial:	5
Tidigare forskning	7
Disposition	7
Begrepp och platser	8
Internationella relationer	9
Sverige och Tyskland	9
Hitler och nazismen	9
Tyska transporter genom Sverige	11
Sverige och Sovjet	12
kommunismens vindar vänder	12
Sverige och USA	13
Konventionen om behandlingen av krigsfångar.	14
Interneringslägren i Sverige	16
Sovjetisk internering	16
Tysk internering	17
Amerikansk internering	18
Utlämningen	19
Kampen interneringsläger för Sovjeterna.	20
Flyktingar eller soldater	20
Sovjeterna blev populära	29
Lagerlingen interneringsläger för tyskar	30
Flyktingar eller krigsfångar	30
En socken full med tyskar	37
Gröna interneringsläger för Amerikanerna	40
Internerade på hotell	40
	2

Felicia Boberg

Idéhistoria C

Handledare: Pär Eliasson

Intressanta amerikaner	43
Sammanfattning	43
Avslutande diskussion	43
Källor- litteraturförteckning	47
otryckta källor	47
Tryckta källor	47
Digitala källor	48

Inledning:

Introduktion:

Jag började intressera mig för interneringslägret på Gotland vid namn Lagerlingen redan när jag gick på gymnasiet. Jag är uppväxt på Gotland cirka en kvarts bilfärd ifrån där lägret stod. När jag växte upp talade man aldrig om lägret, så personligen kände jag inte till det förrän jag läste historia på gymnasiet. Där fick jag en lärare som uppmanade oss att forska om historien på Gotland för en uppsats. Jag hittade en ganska tunn bok om lägret och sedan växte mitt intresse.

Jag är osäker på om det faktiskt är att man glömt lägret eller bara bestämt sig för att inte prata om det. Som vissa vuxna gör ibland när de kommit överens att bara inte prata om vissa saker utan att säga ett ord högt. Jag har alltid funderat över varför man aldrig valt att tala öppet om lägret. När jag växte upp arbetade mamma på ett äldreboende i trakten. Min pappa hade gjort lumpen och varit aktiv i det militära på Gotland. Jag känner att någonstans, vare sig jag besökte mamma på boendet och de äldre som bott hela sina liv på ön. Eller pappas historier om Gotlands militärhistoria, så borde jag hört mera.

Sedan när jag berättade om mitt intresse för en C-uppsats runt detta läger för min handledare Pär, så föreslog han att jag även skulle titta på andra läger som funnits i Sverige runt denna tid. Bland annat både för Sovjeterna och Amerikanerna. Jag undrar varför det talas så sällan om dessa interneringsläger. Har Sveriges myndigheter gjort något som gör att vi inte har modet att tala om dessa läger?

Syfte:

Mitt syfte med denna uppsats är att undersöka om förhållandena för tyskarna i Lagerlingen, sovjeterna i Krampen och Amerikanerna i Gränna var enliga med tidens internationella krigsregelverk, samt om det fanns skillnader i hur de blev behandlade utifrån den ideologi deras länder ansågs representera.

Frågeställningar:

Hur humant blev de internerade behandlade av lägrens personal och övriga svenska myndigheter?

Hur upplevde fångarna sin vistelse i Interneringslägren?

Hur uppfattades deras vistelse av de boende runt dessa läger?

Fanns det politiska motiv som den officiella synen på den ideologi de antogs representera som gjorde att de blev behandlade olika?

Teori och metod:

Dessa läger var i bruk under olika år, Krampen och Gränna var under själva kriget, medans Lagerlingen inrättades efter. Bara detta kan göra en skillnad i hur lägren blev skötta. Dock vill jag med en kritisk syn se om ideologin och landet som grupperna kom ifrån kan ha spelat en roll. Som metod kommer jag att söka och analysera olika litteratur och arkivmaterial. Jag kommer börja med att samla in materialet för att sedan plocka fram det mest väsentliga för denna uppsats.

Konventionen från år 1929 om hur krigsfångar behandlades ersattes av tredje Genèvekonventionen den 12 augusti år 1949 (Genèvekonvention III).¹ Den konventionen kommer beskriva och använda är alltså inte längre i bruk efter en universal godkännande av Genèvekonventionerna från år 1949. Men jag väljer att använda den från 1929 för att det var denna konvention som användes under andra världskriget.

Källmaterial:

Hartmut Pauldrach som är ättling till en man som satt i lägret Lagerlingen, han är författaren av en bok om Lagerlingen. Jag kommer även ta hjälp av litteraturlistan i båda böckerna *Tyska soldater på Gotland 1945* skriven av Hartmut Pauldrach och *Krampen ryssläger i Sverige*

¹ Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 27 July 1929, International committee of the red cross, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/305?OpenDocument> (hämtat 24/5 2017)

Felicia Boberg

Idéhistoria C

Handledare: Pär Eliasson

under andra världskriget skriven av Hans Lundgren. Båda böckernas litteraturlistor har arkivmaterial som källor vilket gör att de känns trovärdiga. Då kan jag alltid söka upp arkivmaterialet som står i litteraturlistan.

Krigsarkivet i Stockholm har två arkiv som rör Lagerlingen interneringsläger. Det ena heter "Lagerlingen, interneringsläger" (förteckning nummer 1268) och består av 2 volymer med korrespondens, fotoalbum, rullor över den internerade personalen. Det andra arkivet är ett personarkiv efter Göran Holmert och består av 6 volymer innehållandes läger listor, fotografier, tidningsurklipp. Holmert hjälpte under hösten 1944 till vid ett flyktingläger i Visby anordnat av Frälsningsarmén, då han hade goda kunskaper i tyska . Det var då han kom i kontakt med balter och öppnade ögonen för deras tragedi. Hans pappa tog bilder på flyktingarna som kom. När Holmert blev äldre så började han forska om Gotland under beredskapsåren. Han hade ett stort brinnande engagemang när det kom till baltiska flyktingarna och fortsatte ha det.²

Jag valde *Tyska soldater på Gotland 1945* skriven av Hartmut Pauldrach för att Pauldrach själv har en koppling till Lagerlingen då hans far var en av fångarna. Jag kommer även studera boken *Krampen ryssläger i Sverige under andra världskriget* skriven av Hans Lundgren. Hans Lundgren är själv uppväxt i området vilket förklaras introt i boken och har därmed lokalkännedom.

Harmut Pauldrach skulle jag inte beskriva som en politisk man, i alla fall inte vad jag får fram av hans bok. Den känns inte skriven av hatiska skäll, utan mera att lyfta fram den här tiden. Även om han diskuterar utlämningen av tyskarna och gör ganska snabbt klart att han ogillade detta. Så beskriver han ändå svenskar och Gotland i ett positivt ljus. Självklart vill han väcka en debatt och uppmärksamma men han vill inte visa något hat mot Sverige.

Jag tänkte ta med interneringslägret i Gränna för amerikaner. Detta finns material på krigsarkivet, i Leo Sagers arkiv (dagböcker). I *Försvarsstabens hemliga arkiv*, *Interneringsdetaljen finns listor över internerade i Sverige 1939-1945 (serie D 3, volym 1-2)*.

² Holmert Bengt Göran 1925-1996 vol 2, krigsarkivet (KrA). Statspolisen D. nr 76 1945. Begnt Görna Holmert.

Tidigare forskning

Om interneringslägren i Sverige har det blivit skrivet, bland annat boken *Interneringsläger 1945 Backamo, Grunnebo* som sedan gavs ut av förlaget kungliga bohusläns regementes historiekommitté. Interneringsläger har även övergripande blivit skrivet om i *Sverige under andra världskriget* skriven av Torsten Bengtsson. Hartmut Pauldrach har bland annat skrivit ihop en dokumentation om Lagerlingen. Hans Lundgren skrev även ihop en dokumentation om Krampen och Bo Widfeldt om de amerikanska nödlandare i Gränna. Det är även mycket skrivet om baltutlämningen, som även det rör tyskarna och sovjeterna som var i dessa läger.

Legionärerna är skriven av Per Olov Enquist och något av de första man tänker på när man hör om baltutlämningen. Dock är *Legionärerna* en roman och inte en faktabok. Även om den innehåller mycket som stämmer då Enquist intervjuade och tog inspiration av verkliga händelser så stämmer långt ifrån allt. Totte Sellin är sonen till Erik Olof Sellin, E.O. Sellin var 1945 överlöjtnant vid Gotlands infanteriregemente I18. P.O Enqvist intervjuade E.O: Sellin då med hjälp av sonen Totte, E.O. Sellin var sjuk i detta skede och låg på sjukhus. Totte gillade aldrig boken som Enqvist skrev. Han ogillade blandningen mellan fakta och fiktion som var i boken. Det togs av för många som korrekt, vilket det inte var.³ Så därför kommer jag bara nämna boken.

Disposition

Kapitel börjar med kort förklaring av etableringen av interneringslägren som jag tänkt titta på, samt en övergripande bild från inskrivningen av de internerade till utlämningen av dem.

Sedan går jag vidare med att förklara och beskriva de internationella relationerna som Sverige hade med länderna USA, Sovjet och Tyskland under tiden för Andra världskriget åren 1939 till 1945. Varför jag gör detta är för att se om det finns någon politisk skillnad och anledning till om de olika interneringslägrens "fångar" blev behandlade olika.

Sedan går jag vidare till att enbart fokusera på interneringslägret Krampen. Där en beskrivning av hur fångarna upplevde och bodde i lägret. Även där kommer en beskrivning av

³ Hcc 2011:041 K19/25 Lagerlingen, interneringsläger 1945-1945 vol 1, Krigsarkivet (KrA). Nr 35 Stockholms tidningen upplaga B den 7/10 1945

Felicia Boberg

Idéhistoria C

Handledare: Pär Eliasson

hur utomstående som levde runt lägret upplevde det det.

Sedan ska jag fokusera på interneringslägret Lagerlingen. Även här beskriva hur fångarna upplevde och bodde i lägret. Sedan beskriva hur utomstående som levde runt lägret fann det.

Därefter kommer en beskrivning av ett tredje interneringslägret i Gränna för amerikaner.

Detta är mer för att ge en stor kontrast till de andra lägren och kommer därför inte vara precis lika djupgående som de föregående. Även här kommer jag göra upplägget som de tidigare delarna med Krampen och Lagerlingen

Efter detta kommer sammanfattningen med en avslutande diskussion.

Begrepp och platser

Lagerlingen eller Lager Lingen är två olika sätt att skriva lägrets namn. Medan tyskar stavar det isär som Lager Lingen, stavar svenskar det som Lagerlingen. Vilket även kommer användas i denna uppsats

Sovjetrysk är ett begrepp som kommer att användas mycket i denna uppsats när det handlar om Sovjeterna som kommer ifrån den ryska delen av Sovjet. Hans Lundgren använder det i sin bok *Krampen ryssläger i Sverige under andra världskriget*. Jag var först skeptisk till att använda det. Sedan när jag gick igenom arkivmaterial angående lägret Krampen så fann jag att man redan på denna tid tilltalade dem som sovjetryss. Hittade bland annat ett brev till polischefen i Haparanda där de just skrev om en man vid namn Zahar Avdjejev som de tilltalade som sovjetryske undersåten.⁴

Det fanns inte endast sovjetryssar i lägret och detta har svenskarna pekat på när de skrev brev eller liknande till varandra. De tilltalar dem som exempelvis estländska medborgare och lettländska medborgare. Även om de tillhörde Sovjet, var svenskarna noga med att särskilja varifrån de kom.

Till exempel är detta en sammanfattning av ett indrivningskvitto som tillhört en av de

⁴ 1438:51 Statens utlänningskommission lägerarkiv krampen vol 2, Krampen 25 februari 1944 polischefen i Haparanda, riksarkivet Marieberg (RA)

internerade vid Krampen. En estländsk medborgare vid namn Eduard Voldemar Laasma. Han ska vid något tillfälle under vistelse i lägret ha gjort brännvin.⁵ Sverige skrev alltså i indrivningskvittot eständsk medborgare, inte skriva sovjetiska medborgare.

Krampen var beläget på gränsen mellan socknarna Hed och Skinnskatteberg. I Skinnskattebergs kommun som ligger i Västmanlands län och är deras minsta kommun. Det låg där nära till Krampen station vid järnvägslinjen Frövi-Avesta.

Lagerlingen var beläget i ett skogsområde som gränsar mellan Havdhem och Grötlingbo på södra delen av Gotland. Det är en plats beläget i Havdhems socken.

Det amerikanska interneringslägret låg i Gränna, en liten tätort som ligger i norra delen av Jönköping, vid Vättens östra strand mitt emot Visingö.

Internationella relationer

Sverige och Tyskland

Sverige har länge varit influerat av tyskarna, bland annat genom tysk litteratur, konst och kompositörer. Under medeltiden kom många av köpmännen från Tyskland, de skötte så gott som all handel runt Östersjön. De bildade även ett mäktigt förbund, Hansan, som hade sitt centrum i staden Lübeck. Hansan hade under sina verksamma år skapat ett starkt inflytande både inom politiken och handeln. Ett par av de svenska städerna styrdes av tyskarna, bland annat Kalmar och Söderköping. I Stockholm sköttes även den viktiga järnexporten av tyskarna. Under medeltiden var nästan hälften av Stockholms invånare tyskar. Detta kan man bli påmind om av att det i Gamla stan finns Tyska skolan och Tyska kyrkan.

Vi har många lånord från tyskan och från slutet av 1800-talet till 1946 så var tyska det viktigaste språket att läsa i skolan och på universitet. Idag är det utbytt mot engelskan som alla i svenska skolor läser.⁶

Hitler och nazismen

När Hitler först fick makten så påverkade det inte nämnvärt Sveriges förhållande till

⁵ M38:51 statens utlänningskommission lägerarkiv, krampen vol 1, Indrivningskvitto, riksarkivet Marieberg (RA)

⁶ Bengtsson, Torsten, *Sverige under andra världskriget*, (Sahara Printing, U.O. 2011) s. 28

Tyskland. Handeln pågick som vanligt och även nya handelsavtal skrevs under den tiden. Sverige exporterade mycket järnmalm till Tyskland bland annat. Detta blev nog även påverkat av att det fanns tyska ägare till järngruvor i mellersta Sverige. Dessa ägde bland annat gruvorna Intrånget, Lekomberg och Norberg. Under största delen av kriget exporterade de tyskägda gruvorna en miljon ton järnmalm per år till Tyskland, vilket motsvarade tio procent av Sveriges järnmalmsexport. Denna järnmalm blev sedan till vapen och utrustning.

Det var när fackförbund förbjöds i Tyskland, skapades en törn i ländernas affärsrelation. LO i Sverige skapade en bojkott mot tyska produkter. Dock fick denna inget större stöd från riksdagen och regeringen, vilket gjorde att LO inte fick något stort genomslag och bojkotten avslutades efter ett par år.

Tyskland hade i uppgift att anordna de olympiska spelen 1936. Detta gav den tyska regeringen chansen att inte bara inom sitt eget lands gränser utan även utanför sprida sin propaganda. Tyska idrottsmän och -kvinnor lyckades även göra bra ifrån sig i spelen vilket imponerade stort särskilt på svenskarna.

Inte bara i Tyskland bildades nazistiska organisationer, utan även i Sverige. Bland annat bildades Svenska nationalsocialistiska partiet, som två år innan nazisterna tog makten i Tyskland år 1931 ansökte om att Hitler och två andra uppsatta nazister skulle komma och hålla ett föredrag. Denna ansökan avslogs dock av den dåvarande polismästaren i Stockholm.

Tysklands snabba utveckling under Hitlers styre imponerade på många svenskar, vilket bidrog till att de nazistiska idéerna spred sig snabbt även inom Sverige. Nazisterna hade många möten runt om i Sverige men framför allt på Västkusten och i Skåne. Inför riksdagsvalen år 1932, år 1936 och 1940 ställde flera nazistiska partier upp, dock blev inget parti framgångsrikt. Trots kontakten med nazister och att Tyskland imponerade med sin utveckling, så tog ändå majoriteten av svenskarna ett tidigt avstånd från nazismens idéer.

I slutet av år 1940 en tysk radiostation som sände på svenska. Radion gick under namnet Radio Königsberg. Ett trettiotal svenskar anställdes för att göra propaganda program för nazismen. Sändningarna fick en relativt liten spridning i slutändan med enbart 100 000 lyssnare som max.⁷

⁷ ibid s.29-34

Tyska transporter genom Sverige

När kriget bröt ut var Sveriges försvar illa förberett. Stora delar av Sveriges gränser hade inget skydd överhuvudtaget. Det var först efter anfällen mot grannländerna Norge och Danmark som Sverige införde allmän mobilisering.

Under anfallet mot Norge och Danmark krävde Tyskland att Sverige skulle vara neutralt och hålla sig utanför. Tyskland ville även att telefontrafiken mellan Norge och Tyskland skulle gå via kabel genom Sverige, vilket godkändes av den svenska regeringen. Sedan krävde tyskarna att få skicka krigsmateriel och soldater på järnvägarna genom Sverige till Norge, vilket nekades. De kom dock överens att sjuka, skadade och soldater på permission fick åka tåg genom landet.⁸

Tyskarna fortsatte att kräva att få skicka soldater och materiel genom Sverige via tåg. Detta gick den svenska regeringen så småningom med på för att undvika att stöta sig med Tyskland. Sverige väntade dock med att tillåta detta innan striderna med Norge var "över." Med övermenas att deras regering reste till England och landet blev ockuperat.

I juni år 1941 angrep tyska trupper Sovjetunionen, varpå Tyskland begärde att få tillstånd att skicka ca 15 000 soldater och krigsmateriel genom Sverige till Finland för att kriga mot Sovjet. Samlingsregeringen diskuterade frågan, resonemanget som var i riksdagen var att om Sverige tillät tyskarna åka genom Sverige så skulle landet inte ses som neutralt längre. Dessa krigsklara soldater skulle kunna tolkas som att Sverige väljer att hjälpa Tyskland och därmed ställer sig på Tysklands sida i kriget. Statsministern Per Albin Hansson ville godkänna trupperna att åka genom Sverige. Även svenske kungen Gustaf V försökte använda sitt inflytande för att påverka beslutet till tyskarnas födel. Dock fanns det andra i regeringen som var mycket emot ett tillstånd för tysk genomfart. I slutändan så röstade man för tyskarna och genomfarten började.

Under åren 1940 till 1943 rullade minst ett tåg om dagen genom Sverige med tyska soldater och krigsmateriel. Dock började 1943 den tyska krigslyckan vända, och med detta började även flera svenskar vilja stoppa transporten av tyskar genom Sverige. Nu var även det svenska försvaret mycket bättre rustat, vilket gjorde att regeringen gav upp avtalet med Tyskland. I

⁸ ibid s. 102

Augusti år 1943 upphörde trafiken helt.⁹

Sverige och Sovjet

Medan nazisternas terror mot judarna var väl känd, var Stalins terror mot sitt folk inte lika omtalad. De kommunistiska illdåden som skedde förnekades jämt. Den nya kommunistiska regimen verkade hälsa med ett löfte om bättre samhälle, som skulle stå modell för Sverige. Sedan kom skildringar om massmord och terror, som dock försvarades av intellektuella och kommunister i Sverige. En skillnad här är att nazisterna i Sverige inte hade någon representativitet i riksdagen, medans kommunisterna hade representativitet i riksdagen. De hade även värtaliga journalister, författare och historiker som företrädare. Det hade varit socialt accepterat att vara kommunist i Sverige.¹⁰

Men när kommunismen något årtionde senare blev statsideologi i Sovjetunionen växte det fram en ny religion, marxismen, som fick hemorts rätt även i den svenska debatten. Det medförde att den politiska debatten fick teologisk infärgning. Sovjetunionen representerade för somliga paradiset och för andra helvetet. Gud och djävulen kom tillbaka till debatten för att stanna.¹¹

Vänstersocialister såg paradiset närma sig medan de mer konservativa började misstänka att apokalypsen är på väg. Efter andra världskriget så blev nazismen sedd på som något förfärligt medans kommunistiska tron levde vidare i vänstern.¹²

kommunismens vindar vänder

Under Finska vinterkriget förde många tidningar, samlingsregeringen och även svenska kungen en öppen kampanj mot Sveriges kommunistiska parti. Även fast kommunistpartiet var representerat i riksdagen, ansågs det vara opålitligt. Kommunisterna hade nämligen öppet

⁹ ibid s.113-116

¹⁰ Gerner, Kristian, *Rysk spegel, svenska berättelser om Sovjetunionen och om Sverige*, red. Kristian Gerner, Klas-Göran Karlsson, (ScandBook, Falun 2008) s. 17

¹¹ Gerner, Kristian, *Rysk spegel, svenska berättelser om Sovjetunionen och om Sverige*, red. Kristian Gerner, Klas-Göran Karlsson, (ScandBook, Falun 2008) s. 19

¹² ibid s. 19-20

stöttat Sovjet i kriget mot Finland.¹³

Det finska deltagandet i andra världskriget hade nämligen börjat när den sovjetiska armén, i enlighet med det hemliga protokollet i pakten mellan Stalin och Hitler, invaderade Finland.¹⁴

I Sverige kom det Sovjetiska anfallet som en chock. Även om Sverige inte ville ge sig in i kriget så beslutade man att skicka stora summor pengar till Finland och även vapen. I Sverige talade man mycket om att Finlands sak är vår. Över åtta tusen svenska frivilliga män anmälde sig till att bli soldater för att kämpa på Finlands sid, de blev den Svenska frivillighetskåren.¹⁵

Nu kan man ganska snabbt förstå varför Sveriges säkerhetstjänst började spana på misstänkta kommunister och förde även hemliga listor över dem. Det genomfördes flera razzior i kommunisternas lokaler, men även i enskilda hem. Ett par av de ledande kommunisterna greps och fördes sedan utan någon rättegång eller dom till ett speciellt interneringsläger.

I dessa läger samlade man även ihop värnpliktiga män. De värnpliktiga männen som militären ansågs inte passade till soldater, tex de med kommunistiska värderingar. Det fanns dock även de som var socialdemokrater, pacifister och andra som kallades "Engelsvänner."

Interneringslägren låg oftast isolerade, ett exempel är utanför Kalix, söder om Luleå. Ungefär 150 personer internerades mellan åren 1939 till 1943 då lägern upphörde.¹⁶

Sverige och USA

USA ville år 1941 sakta ner Japans frammarsch. I stället för att starta direkt krig med Japan så försökte man hindra handeln som Japan hade med andra länder. Då svarade Japan den 7 december år 1941 med att anfalla den amerikanska flottbasen vid Pearl Harbor på Hawaii.

Följande dag så förklarade USA krig mot Japan. Bara ett par dagar senare så förklarade Tyskland och Italien gemensamt krig mot USA.¹⁷

När det blev farligare att ta sig med båt till andra länder på grund av sjöminor så upprättade Sverige kurirflyg. Dessa flyg var då civila och fick inte bli beskjutna. Dessa kunde frakta post,

¹³ Bengtsson, (2011) s 92

¹⁴ Meinander, Henrik, *Nordic Narratives of the Second World War*, red. Henrik Stenius m.fl. (Nordic Academic Press, Lund 2011.) s. 56

¹⁵ Bengtsson, (2011) s.76-77

¹⁶ ibid s.92-93

¹⁷ ibid s.20

paket och tidningar. De kunde även ta med sig ett fåtal passagerare. Det är här det intressanta kommer in. Detta gjorde det möjligt för dem att ta med sig ett fåtal av de internerade tillbaka till sitt hemland. Från år 1941 hade Sverige en överenskommelse om att kurir flygen skulle gå både till Tyskland och Storbritannien. Från våren sedan år 1944 gjorde man även samma avtal med USA. Avtalet med Tyskland sades upp i slutet av kriget.¹⁸ Så detta måste betyda att de internerade som fraktades i kurir flygen var de ifrån USA och Storbritannien.

Konventionen om behandlingen av krigsfångar.

Bestämmelser om hur krigsfångar skulle behandlas finns i Haagförordningarna 1899 och 1907. Under första världskriget avslöjade dock flera brister i dessa bestämmelser. Den internationella kommittén för Röda Korset utarbetade ett utkast till en konvention som överlämnades till diplomatkonferensen sammankallad i Genève år 1929. Konventet ersatte inte men kompletterade bara bestämmelserna i Haag förordningarna. De viktigaste i denna komplettering bestod i förbud mot straff i hämnd syfte och kollektiva straff. Även att organisering av fängelse arbete skulle göras på ett bra sätt. Man skulle inte sätta beteckningar av fångarna, företrädare och kontrollen som utövades av dem skyddande makten. De får inte utöva kontroll för att skydda makten.¹⁹

Krigsfångar som befinner sig i den fientliga regeringsmakten ska bli behandlade och följa lagarna som finns för individerna i det landet, det är inte de individer eller grupper som fångade dem som styr över dem. Till exempel om USA fångar en svensk, ska denna svensk bli behandlad under USA:s lagar och inte under lagar som gruppen som tillfångatar dem säger. De ska alltid behandlas och skyddas, särskilt mot våldshandlingar, från förolämpningar och från allmänhetens nyfikenhet.²⁰

Krigsfångar kan vara internerade i en stad eller någon annan plats, de kan beordras att inte få gå över en viss fast gräns. De kan också vara internerade i inhängda läger. De kan endast bli

¹⁸ ibid s.153

¹⁹ Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 27 July 1929, International committee of the red cross, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/305?OpenDocument> (hämtat 24/5 2017)

²⁰Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 27 July 1929, International committee of the red cross, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=F3C789772F4A2CA0C12563CD00518D5D> (hämtat 24/5 2017)

fångslade eller begränsade om det är för säkerhet eller hälsa. Alltså endast om det föreligger omständigheter som kräver en sådan åtgärd.²¹

Krigsfångar ska bo i byggnader eller hytter som ger alla möjliga skyddsåtgärder, även ha tillgång till hygien. Lokalerna måste vara helt fria från fukt och vara uppvärmda. Alla försiktighetsåtgärder ska tas mot brandfara.²²

Maten och mängden av mat för krigsfångarna ska vara likvärdig med maten de vakter och andra äter i lägren. De ska få tillräckligt med dricksvatten. De ska ha tillåtelse att bruka tobak. Fångar kan även vara anställda i köket. Alla kollektiva disciplinära åtgärder som påverkar maten är förbjudna.²³

Medicinska inspektioner av krigsfångarna ska ske minst en gång i månaden. I syfte att övervaka det allmänna hälsotillståndet och renligheten. Sträva efter att upptäcka smittsamma sjukdomar, särskilt tuberkulos.²⁴

Självklart var det mer men detta är en kort sammanfattning av viktiga delar i den. Detta är riktlinjer i uppsatsen för att se hur Sverige eftersträvade och diskuterade dessa i lägren. Tyskland och Sovjet var inte länder som efter följde dessa. Då Tysklands krigsfångar skickades till koncentrationsläger bland annat.²⁵ Medans krigsfångarna i Sovjet hamnade i fångläger, ofta i sibirien där de fick arbeta.²⁶

²¹Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 27 July 1929, International committee of the red cross, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=0B635321D856363DC12563CD00518DC9> (hämtat 24/5 2017)

²² Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 27 July 1929, International committee of the red cross, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=C92B716DA01CB600C12563CD00518DDD> (hämtat 24/5 2017)

²³Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 27 July 1929, International committee of the red cross, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=8E9C103689020E3BC12563CD00518DED> (hämtat 24/5 2017)

²⁴Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 27 July 1929, International committee of the red cross, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=2A9A1BCC63691189C12563CD00518E3A> (hämtat 24/5 2017)

²⁵ Bengtsson, (2011) s.11

²⁶ Pauldrach, Hartmut, *Tyska soldater på Gotland 1945* (Tryckverkst'n i Örebro 2004) s. 11

Interneringslägren i Sverige

Under våren 1945 planerades och utarbetades en plan för omhändertagandet av flyktingar vid Sveriges gränser. Inom Försvarsstaben organiserades en tillfällig interneringsavdelning med överlöjtnant friherre Nils Leuhusen som avdelningschef. I avdelningen ingick majoren, greve Folke Bernadotte som regementsofficer. Interneringsavdelningen gjorde planer för ett par nya interneringsläger utöver dem som redan fanns i Sverige vid den här tiden. Förutom detta även de som redan tidigare funnits för krigsfångar. Här kom bland annat även upp med idén att ta användning av regementets gamla övningsplatser.

När sedan de tyska styrkorna kapitulerade, utfärdade den svenska överbefälhavaren vissa provisoriska bestämmelser.²⁷ Dessa bestämmelser innebär att tyskar som bar uniform skulle meddelas att rätten till internering inte längre gällde. Om en tysk trupp sedan skulle likväl ta sig in på svenskt område så skulle de avväpnas och under bevakning återföras till gränsen. Dock om de inte kunde fortsätta resan så skulle de ställas inför bevakning, saneras, avlusas och sedan kvarhållas. Civila personer skulle omhändertas av polismyndigheten.²⁸

Nu upprättades bara ett begränsat antal av de tidigare förberedda interneringslägren för att vid behov användas. De blev sammanlagt sex läger. Lägren lades i Havdhem på Gotland, Rinkeby och Bökeberg i Skåne, Ränneslätt i Eksjö, Backamo och Grunnebo i närheten av Uddevalla. Dock så avvecklades Bökebergs lägret redan efter en månad.

Sverige ansågs alltså vara beredd när flyktingarna skulle komma. Dock kom flyktingarna från annat håll än försvaret tänkt sig. De kom inte ifrån Norge som först tänkt, utan de anlände från Polen och Kurland. Några båtar kunde med assistans fortsätta. I mitten av maj när flyktingströmmen nästan stod stilla så fanns 300 militära flyktingar i Sverige varav omkring 250 officerare.²⁹

Sovjetisk internering

Andra världskriget inleddes den 1 September år 1939. Men det skulle dröja till 22 Juni 1941

²⁷ Krusell, Erland, *Interneringsläger 1945, Backamo, Grunnebo*, red. Överste Gunnar Smedmark (kungl. Bohusläns regementets historiekommitté Uddevalla 1963) s. 9-10

²⁸ *ibid* s. 349

²⁹ *ibid*, (1963) s. 11-12

innan Hitler förklarade krig mot sin dåvarande bundsförvant, Sovjetunionen.³⁰ Under de fem första månaderna togs 3,3 miljoner sovjetier till fånga av tyskarna.³¹ Några av dessa sovjetier hade dock emellanåt turen att lyckas fly, de flesta från Norge. Ett antal lyckades fly till Sverige, där de hamnade i nya fångläger. Ett av dessa läger var Krampen, där det bodde flera hundra unga sovjetiska män.³²

I Sverige fanns det under den största delen av kriget sju läger för sovjetiska soldat flyktingar. Bortsett från ett läger i Abborrtjärn i södra Dalarna som endast hade en svensk arbetsledning med en sovjetisk lägerledning, så hade alla andra lägren både en svensk och en sovjetisk lägerledare.³³

Tysk internering

Den 8 maj 1945 fick de tyska soldaterna veta att det skulle lämna Sovjet. Kriget var förlorat och Hitler var död. De tyska soldaterna var tvungna att ha lämnat Sovjet innan klockan 00.00 den 8 maj. Detta resulterade i att stora konvojer med fartyg begav sig mot Tyskland, för att soldaterna inte skulle bli krigsfångar.

Dock nådde inte alla fartyg fram till Tyskland, då sovjeterna fortsatte attackera tyskarna ute till havs med sina flygplan, trots vapenstilleståndet. Detta gjorde att fartygen skadades och folk blev skadade. Dessa fartyg tog sin tillflykt till de neutrala svenska hamnarna. Då Gotland var närmast till för många fartyg så var det dit under dessa dagar den 8 till 10 maj som tyskarna kom till Faludden. De sårade på fartygen blev skickade till Lärbro's krigssjukhus. Alla som sedan överlevde blev inregistrerade i Lagerlingen den 10 maj.

Alla kom dock inte heller med dessa fartyg. Då konvojen gett sig av så hade fortfarande inte alla kommit med. Då tog många tyskar i ren desperation alla slags båtar, små som stora och gav sig av på egen hand. Många av dessa båtar blev också beskjutna. Men några nådde även de fram till Gotlands kust. Flera av dem som kom till Gotland stannade och blev inregistrerade där. Men det fanns även de som fick fortsätta till andra hamnar i andra delar av

³⁰ Lundgren, Hans, Krampen, ryssläger i Sverige under andra världskriget (Aurells tryckeri, Västerås, 2008) S.17

³¹ ibid s. 26

³² ibid s.9-16

³³ ibid s.41

Sverige. Dessa tyska soldater som bland annat satt i Lagerlingen blev efter en tid skickade till Sovjet.³⁴

Amerikansk internering

Enligt den svenska neutralitetsdeklarationen som avgavs 1939, skulle flygplan och besättningar som hamnade i Sverige interneras fram tills stridigheterna upphörde.³⁵ När sedan under krigets gång det ökade antalet anlända amerikanska besättningar så anordnades internering vid några läger under ett överseende av svenska militären. Alla praktiska detaljer runt interneringen organiserades av amerikanska myndigheterna genom personal från legationen i Stockholm.

I stort sett täcktes alla löpande kostnader för interneringen av amerikanska myndigheterna. Kostnaderna för interneringen av de amerikanska flygarna under perioden 1943-1946 uppgick till 124116 kronor. Det var drygt 1200 internerade amerikanska medborgare. De amerikanska flygarna fick omkring 1500-3000 kronor i månaden som ersättning från amerikanska legationen i Stockholm.

Interneringslägret i Främby blev det första lägret för amerikanska flygare. De vara under den tiden blandade med Britterna, detta visade sig dock inte lyckat. Det blev ett nytt läger i Kronnäs utanför Falun som enbart fanns för amerikanska flygare från februari 1944. Ett annat interneringsläger lades i Loka Brunn, även det utnyttjat endast för amerikaner från maj 1944. Dock avvecklades Loka Brunn redan 15 oktober 1944. Detta resulterade i att amerikanerna i interneringslägret Loka Brunn delades upp på Kronnäs, Gränna och Mullsjö. Interneringslägret Gränna inrättades juli 1944, dess ändamål var att avlasta då Kronnäs och Loka Brunn.

Den 20 juli 1944 anlände de första 150 amerikanerna till interneringslägret Gränna. Interneringslägret i Gränna blev dock inte långvarigt då det avvecklades redan 15 November 1944 tillsammans med det andra interneringslägret i Mullsjö.³⁶

Varför det inte var lyckat att vara i samma läger som britterna spekulerar jag i är för att

³⁴ Pauldrach, (2004) s. 11-22

³⁵ Widfeldt, Bo, *Amerikanska nödlandare 1943-1945* (Tryck Fälth och Hässler, Värnamo 2007) s. 192

³⁶ *ibid* s. 197-200

amerikanarna hade det bättre. De fick mera pengar av sina myndigheter och mera privilegier.
- kolla om jag kan hitta något på.

Utlämningen

När andra världskriget tog slut så blev dessa Sovjetier utlämnade till Sovjet igen, det var ca 2500 sovjetier som utlämnades. Existensen av detta läger blev länge mörklagt efter kriget och talar man om det idag så är det många som frågar om man menar baltutlämningen. Men det tog Sverige från oktober 1944 till mars 1946 att utlämna alla.

“Den ryske historikern B.H.Zemskov uppger från ryska arkiv att den 1 mars 1945 hade totalt 3183 sovjetryska medborgare, även civila, sänts hem från Sverige. Av dessa var omkring 2500 soldater, det exakta antalet har inte gått att fastställa.”³⁷

Under ungefär samma tid, år 1945 den 3 december, skedde den första utlämningen av 1610 tyskar. Dessa tyskar var från alla olika interneringsläger i Sverige. Sedan 16 december avgick nästa utlämning med 528 krigsfångar och sedan den 25 Januari avgick sista utlämningen med 234 tyskar och 146 Balter.³⁸ Detta är då det som blev benämnt och vi idag känner till som baltutlämningen.

När utlämningen av tyskarna skedde så försökte internerade läkare och sanering personal åberopa Genékonventionen där det stod om hemskickning. Men det var hopplöst, de fick förklarat för sig att de inte var krigsfångar då deras stat inte längre existerade och då gällde inte konventionen.³⁹

Något som förenar båda dessa lägerfångar tillsammans är inte bara deras vistelse i Sverige. Utan även att båda gruppernas blev utlämnade till Sovjet. Stalin hade innan detta stiftat en lag som sa att alla sovjetier som blev tillfångatagna av tyskarna skulle ta självmord. Så de tyskarna och sovjetiska soldaterna fick möta varandra igen fast i sovjetiska arbetsläger.⁴⁰ Man kan ju fråga sig om det var så humant av Sverige att lämna ut dessa människor, när Sveriges regering visste vad som väntade dem. Den starka opinionen som fanns för att låta balterna

³⁷ Lundgren, (2008) s.9-16

³⁸ Pauldrach, (2004) s. 215-219

³⁹ibid s. 18

⁴⁰ Lundgren, (2008) s. 14-16, Pauldrach, (2004) s.14-15

stanna i Sverige kom inte till sovjettryssarnas räddning. Även om balterna inte blev utskickade så fick uppmärksamheten en effekt så det fick mildare straff. Medans sovjettryssarna och tyskarna som blev utlämnade behandlades hårdare. De skickades till omänskligt hårda arbeten och lägger förhållanden i Gulag där många dog. Ett fåtal de som oftast var mest utbildade och unga klarade sig bäst, de fick även i vissa fall åka hem.⁴¹

Men sen kommer frågorna kring hur de blev behandlade i neutrala Sverige? I början av kriget så agerade Sverige tveksamt till sin neutrala ställning då vi tillät Tyskarna att använda Sverige bland annat för att ta sig till Norge och Finland. Gjorde denna hjälp till Tyskland att Sovjeterna och Amerikanerna blev illa behandlade även här i Sverige? Som att Sovjeterna sågs som kommunister under andra världskriget kan detta ideologiska omständighet ha påverkat hur de blivit behandlade eller är det något annat som har spelat in? Samma fråga ställs även i förhållande till Tyskland och Amerika. Gjorde ideologin nazism att tyskarna blev illa behandlade?

Krampen interneringsläger för Sovjeterna.

Flyktingar eller soldater

Krampen var det största interneringslägret för sovjeter och blev döpt efter järnvägen i närheten.⁴² Enligt förlägningsrapporterna under tiden 3 december 1944 till 12 november 1945. Kan man se listor på vilka som kommit och åkt ifrån lägret. Där är interner från Rumänien, Tjeckien, Estland, Polen, Lettland, Holland, Belgien, Norge, Litauen, Jugoslavien, Ryssland och även en tysk.⁴³

Det finns ett kontrakt där Västmanlands län utlånar baracker till Kungliga Socialstyrelsen, Krampen. Dessa baracker användes under lägrets tid.

I kockrummet fanns ett klädskåp, en säng, ett bord som var 80x60 cm och en pall. I köket fanns en arbetsbänk, ett skafferi, en potatislår, en vedlår, en pall och en spis. I torkrummet fanns en tvättbänk, en torkställning för kläder, en värmeskärm och en skohylla. I

⁴¹ Lundgren, (2008) s. 15-16

⁴² ibid s. 13

⁴³ M38:51 statens utlänningskommission lägerarkiv, krampen vol 1, Belägningsrapport nr 1 den 3 december 1944 till nr 29 den 12 November 1945 riksarkivet Marieberg (RA)

manskapsrummet fanns tolv klädskap, tolv sängar av militärmodell, ett bord 240x57x70 cm, ett bord 120x75x70 cm, tolv pallar, en spaltugn och en vedlår. I förstugan fanns ett skåp.⁴⁴

Först restes tre baracker på plintar som gjutits, en skulle då bli förlängning för ryssarna med plats för 48 män. Den andra skulle användas för hygien. Sedan var det en till lägrets personal. Sedan byggdes en barack för matsal och kök. Sovjeterna drog vattenledningar från dricksvattenbrunnen som låg väster om den befintliga vägen. De byggde även ett litet pumphus.

Nära lägret vid enebovägen låg en inrasad källare. Denna källare utvidgade sovjeterna i lägret till en dubbel källare och byggde upp igen. Den användes sedan för att förvara råvaror till lägrets kök. Snett bakom källaren byggdes sedan "kruthuset" där dynamit och tändhattar förvarades. De övriga barackerna som kom var tio år gamla och hade använts av statens arbetslöshetskommission, i samband med nödhjälp arbetet på 1930-talet. De såg ganska skabbiga ut för att färgen hade flagnat. Dock gav de plats för tolv män i varje.

Krampens läger utökades sedan på våren 1944 med två stora nytillverkade baracker.

Lägerföreståndaren Tom Ljungquist bodde i ett hus som även innehöll lägrets kontor. I lägret fanns ett märkvärdigt utedass, som hade byggts av de internerade. Det fanns även en barack som kallades för "folkets hus-baracken". Alla byggnader var försedda med elektricitet och kaminer som värmdes. Idag om man besöker platsen för lägret så återstår bara betonggrunden av husen och plinthål.

Baracken folkets hus byggde de boende i lägret med byggnadsingenjör, Sjarobrisj. När folkets hus-baracken invigdes i början av februari år 1944 så bjöd de internerade in ortsborna. De bjöd även in ortsborna på filmkvällar som hölls där. Legationen som besökte lägret ett par gånger i månaden visade film och höll möten där. Det fanns även en kiosk i folkets hus-baracken. När de hade byggt folkets hus-baracken så fanns det virke kvar, detta byggde de en bastu av.⁴⁵

Kiosken kom efter ett annat brev där förläggningsschefen ber om tillåtelse att öppna en kiosk med tobaksvaror och sötsaker på lägrets område. Då de vid denna tid har 71 ryssar som bor i lägret så skriver han att det skulle vara önskvärt att ha en kiosk. Annars så går sovjetryssarna

⁴⁴ M38:51 statens utlänningskommission lägerarkiv, krampen vol 1, Kontrakt, riksarkivet Marieberg (RA)

⁴⁵ Lundgren (2008) s. 62-68

till närmaste butik och är runt på landsvägarna och därför hade det varit bättre att ha det i lägret.⁴⁶

Många av sovjetryssarna spelade musik instrument som de först lånade av ortsborna, sedan köpte de in egna dragspel, gitarrer och fioler. Krampen började då anordna danser, där både internerade och ortsbor deltog. Allmänheten kom från Riddarhyttan, Aronsberg, Uttersberg och Karmansbo. Det kom även människor cyklande från Hed och Skinnskatteberg.

Krampen blev överraskande nog en träffpunkt i bygden. Detta gillades dock inte av alla. Efter ytterligare en dans med mycket folk, fick lägerchefen Ljungquist förhållningsorder om att avvisa ortsborna. Ljungquist skulle enligt ordern se till att alla internerade var i sina baracker på fastställd tidpunkt. Detta slutade med att Ljungquist fick skriva ett brev till socialstyrelsen den 27 februari år 1944, där han förklarar att de internerade börjat bråka över den nya ordern. Han skriver att det är ordentligt folk i bygden och att han inte ser ett problem med att de får komma. Ljungquist förstår de internerade och vädjar att låta dem delta på lördagsfestligheter. Ljungquist förklarar att en följd av förbudet är att de internerade börjat söka sig till Riddhyttan och Uttersberg där lägret inte hade någon kontroll över dem.⁴⁷

Detta kan man även se på ett annat brev Ljungquist skrivit. Där han berättar om händelser i lägret. Vi ett tillfälle då kökspersonalen på lägret skulle städa, vägrade ett par av internerna lämna matsalen, då de spelade ping-pong. De var ett par polacker och de blev aggressiva när de blev tillbedda att lämna matsalen, men lugnade sedan ner sig och lydde. Senare samma dag fick man reda på att interner lämnat lägret och promenerat ner till en dansbana i Uttersberg. Det var fjorton interner, varav samtliga sa att Sverige är ett demokratiskt land och som att de vistades här så hade de rätten att gå till dansbanan.⁴⁸

Det fanns även många vittnen som berättade om hur trevliga de internerade var, särskilt mot barn och äldre. Allt detta gjorde att socialstyrelsen lyssnade på Ljungquists bedjan, dock fortsatte myndigheterna se på Krampen med viss skepsis.⁴⁹

⁴⁶ 1438:51 Statens utlänningskommission lägerarkiv krampen vol 2, Krampen den 30 December 1943, riksarkivet Marieberg (RA)

⁴⁷ Lundgren (2008) s. 64-65

⁴⁸ 1438:51 Statens utlänningskommission lägerarkiv krampen vol 2, Rapport över händelser den 16/12 vid krampen utlänningsläger riksarkivet Marieberg (RA)

⁴⁹ Lundgren (2008) s. 65

Det har funnits berättelser om en "spöpåle" en bit in i skogen runt lägret. Dock finns det inga skriftliga belägg för att det funnits bestraffning med spö i Krampen. Enligt berättelserna ska en marinsoldat från Kaliningrad, som av den sovjetiska lägerledningen ansågs "pålitlig" varit utsedd till spöexekutor. Bara hotet av ett sådant straff kan ha använts för att uppnå en viss verkan man ville ha. Även bastun man byggt verkar ha använts i ett avskräckande syfte. Det kom under lägrets tid att kallas för "lägerfängelset."

Planeringen av byggnaderna kom att dela upp lägret i två delar: Den ena svensk och den andra sovjetisk. De gemensamma lokalerna låg på båda sidorna om den befintliga körvägen. På detta sätt som husen var uppsatta gjorde att Ljungquist och de övriga i personalen, hade en översikt över de internerade och vad de gjorde på sin fritid. Om och när de besökte samlingslokaler och stationsområdet. Detta skulle man kunna säga blev en social kontroll. Frågan är om det blev avsiktligt på detta sätt eller om det bara kom naturligt?

De som ogillade att allmänheten vistades i Krampen gav inte upp och i juni år 1944 fridlystes Krampen av länsstyrelsen. Detta innebar då ett förbud mot allmänheten att vistas där. På detta sätt ville man skapa en kontroll över kontakten mellan interner och Ortsbor. Målet man hade var att minska utbytet så mycket som möjligt. Om de bröt mot detta förbud så fick de höga böter. Landshövdingen vid denna tid Conrad Jonsson krävde i samband med detta att socialstyrelsen skulle se till att skaffa en inhägnad runt lägret, samt sätta upp tavlor där det skulle stå "förbud att passera". Dessa tavlor skulle sen kunna ses var på gränsen man än befann sig. Dessa anslagstavlor kom upp men vinden och regnet förstörde dem, någon avspärning kom aldrig.

Reglerna skärptes dock för de internerade och om någon lämnade lägret så skulle det genast anmälas till socialstyrelsen. Journalister som ville skriva om lägret blev nu tvungna att söka tillstånd från socialbyrån. Dessutom var det bästa att fråga sovjetryska legationen om tillstånd då sovjeterna annars teg.⁵⁰

I februari år 1944 tilläts Bäragsbladet besöka Krampen. Där de följer med Ljungquist och hans assistent Gustav Karlsson. Detta är sedan vad tidningen förmedlar till sina läsare.

⁵⁰ Lundgren (2008) s. 68-71

Läsarna får emellertid veta att då de sovjettyssarna kommit över svensk gräns utan vapen i hand måste betraktas såsom civila flyktingar. Ett begrepp som den stora allmänheten måste göra klart för sig, speciellt med tanke på den senaste tiden händelser. En civilflykting blir inte satt under samma bevakning som som till exempel en militär flykting, vilken internerades och ställs under militärkontroll, utan enbart är ställd under lägerchefens uppsikt.⁵¹

Den sovjetiska legationen hade redan tidigt haft önskemål att förhindra kontakt mellan ortsborna och de internerade, de ville förhindra de internerade från att vistas utanför området. Legationens företrädare talade med Ljungquist om hur de internerade var "överlöpare," med vilket menas att de har samarbetat med fienden.

Ljungquist hade en mycket mera liberal hållning motsats från sin chef Seth Andersson.⁵² Andersson var tillsatt flykting direktör för ett annat läger baggå förläggning. Han var mera strikt än Ljungquist. Andersson var mindre omtyckt av både sovjeter och svensk personal på grund av auktoritära skäl.⁵³

Andersson ansåg att Ljungquist hade en för slapp och liberal hållning till de internerade. andersson lämnade klagomål till socialstyrelsen. Ljungquist fick ofta svara för sig, han förklarade att han ville behandla de internerade mänskligt och inte som förbrytare.

Socialstyrelsen var ansvariga för förläggningarna. Dock i Krampen var det sovjetiska legationen som hade ett överseende av de internerade. Legionssekreterare Malgin, sekreterare till Sovjets dåvarande sändebud i Sverige, madame Kollantaj, besökte Krampen flera gånger. Hon var den högst ansvarige för sovjetryska sidan. Det fanns även en sovjetisk förtroende man i lägret. Hans namn var Konstantin Boudjin, han var de lokala ledaren för de internerade. Hans uppdrag var bland annat att föra listor över de internerades inkomster och utgifter. Han bokförde deras arbetsinsatser och drog sedan av kostnader för mat och hygien.

Hugo Ödmark som var en tillsyningsman i lägret anställd av socialstyrelsen på Ljungquists råd. Ödmark berättar om när sovjeterna inte fick dansa i Folkets hus-baracken till påsk eller pingsthelgen, de blev arga och började bråka. De lugnade dock ner sig när de fick dansa dagen därefter.

⁵¹ Lundgren, Hans, *Krampen ryssläger i Sverige under andra världskriget* (Aurells tryckeri, Västerås, 2008) S.71

⁵² ibid s. 72

⁵³ ibid s. 53

Felicia Boberg

Idéhistoria C

Handledare: Pär Eliasson

Vi ett tillfälle kom en sovjetryss vid namn Vetrov till lägret för att propagera för moder Ryssland. Vetrov var ganska högljudd, och varje gång han nämnde Stalin så jublade och stampade sovjetryssarna.

Ödmark ansåg att flyktingarna i Krampen uppförde sig bra och anständigt. Han beskrev dem som trevliga och lätta att umgås med.

De flesta av de internerade arbetade i skogen eller med vägar. Vissa av dem fördrev fritiden i lägret och att cykla. Intill folket hus-baracken fanns ett öppen plats där de internerade utövade idrott och där barnen i området spelade fotboll. Där hade firade man även valborg, med en valborgsmäsoeld. De drack gärna vodka och om möjligt rökte de cigaretter, ofta gjorda av tidningspapper. De köpte även kläder i den enda klädaffären i Köping. Antingen kom Rothenberg, mannen som ägde affären, till lägret. Eller så gjorde de internerade en utflykt till ditt.

En man vid namn Ivan Babenkov som studerat svenska tidigare och fick fungera som tolk i vissa lägen. Han samarbetade bra med de på expeditionen på tåg stationshuset och såg till att internerade kom och hämtade gods som skulle till förlängningen. Babenkov och Ödmark blev goda bekanta.

Viktor Serov var en ung pojke med en tenorröst, mycket duktig på att sjunga berättar Ödmark. Serov blev kallad föreståndarinnan i köket. Ödmark tyckte det var underligt hur han hamnat i armén då han var väldigt ung.

Smatov var en mannen som ledde den sjuttio personer stora kören. Sovjeterna sjöng väldigt vackert enligt Ödmark och uppträdde bland annat i Köping.

När man invaderade franska kusten vid Normandie den 6 juni år 1944 så jublade sovjetryssarna i lägret. Babenkov sade sedan till Ödmark att de visste att de skulle få åka hem. Om kriget fortfarande pågick så skulle de bli tillbaka skickade till fronten. Var kriget över så skulle de troligen bli skickade till Sibirien. De flesta Sovjeter gissade på att det skulle bli så förklarade Ödmark, eftersom de troligen ansågs ha sett för mycket.

De kritiserade aldrig Stalin om det var flera personer närvarande, bara om de var själva så

Felicia Boberg

Idéhistoria C

Handledare: Pär Eliasson

kunde de göra det.⁵⁴

“Brutaliteten låg hela tiden på lur i lägret om någon uppträdde otroget eller kunde antas vara icke renlärig.”⁵⁵

En dag rymde en internerad från lägret till Storvreta. Efter att tag anmälde han sig frivilligt hos polisen och skickades tillbaka. Babenkovs rådde då den svenska läger ledningen att låta internen sova på kontoret. Han var mycket säkrare där med skydd från läger ledningen, annars skulle han troligen bli misshandlad av förtroendemannens ombud. När den internerade anlände i lägret var han dödsrädd. Det slutade med att polisen i Skinnskatteberg fick komma och hämta honom, han fick även sedan stanna i Sverige.

Ödmark berättar även hur de sovjeterna tänkte gå till anfall mot tyska tåg som stannade på eller nästa Krampens station. Förtroendemannen Boudjin lyckades avstyra attacken genom att hota med straff när de kom tillbaka hem. De tyska tågen som passerade var ett problem Ljungquist. Bland annat när permittenttåg stannade tyska soldater ombord. En dag slutade det med slagsmål för att ett tåg stannade vid Krampen station. Ljungquist såg då till att det upphörde att stanna tyska tåg vid Krampen.

De före detta soldaterna från röda armén kom som tidigare redan nämnt inte enbart från ryska delen av Sovjetunionen. Detta skapade ett par problem då Balterna bland annat inte ville vara inkvarterade i samma baracker som sovjetryssarna. Detta löstes med att balterna fick egna baracker. Det fanns även andra små etniska grupper i lägret. Detta gjorde Krampen till ett mångetniskt interneringsläger. Alla i lägret var stolta över sin bakgrund och gillade därför inte att bli kallade eller ihopsatta i samma kategori som sovjetryssarna.

Vera Rolander i Västerås var vid denna tid aktiv i Kommunistiska ungdomsklubben i Skiljebo, hon var även född och uppvuxen i Sovjet. Hon träffade ett par av de Sovjetiska soldaterna och uppfattade det som att alla ville åka hem. Att de flesta hade mentaliteten dör vi så dör vi i alla fall hemma. Hon hade mött dem när det fått spelat volleyboll mot varandra i Johannisberg. Det var där som de hade förklarat detta för henne.

⁵⁴ ibid s. 72-76

⁵⁵ Lundgren, Hans, *Krampen, Ryssläger i Sverige under andra världskriget* (Aurells tryckeri, Västerås, 2008) s. 77

När de behövde besöka läkaren och tandläkaren så åkte de till Skinnskatteberg.⁵⁶

På en av permissionssedlarna står det ”För Lettiska undersåtarna nr: 401 Graubinsj och 399 Tirzitis att resa till och vistas i Lindköping under tiden 5/4 – 11/4 1944. Permissionen är bevilgad av kungl. Socialstyrelsen och order om samma given till undertecknad genom notarie B.Åman kungl. Socialstyrelsen, Utlänningsbyrån Stockholm. Krampen den 5 april 1944.”⁵⁷

Filmerna som Sovjetryssarna hade fått se var ganska omsorgsfullt valda. I ett brev till en viss Mrs Miniver från förläggningsschefen. Han ber där om filmer som kan visas för ryssarna skriver han. De ska ha mycket handling i och lite tal då de annars inte finner filmerna intressanta eller förstår.⁵⁸ Detta är vad som menas med omsorgsfullt vald film. Även kan jag tro att det innebär en film som inte får de boende i lägret att ragera för starkt på handlingen i filmen.

Senare finns ett annat brev där förläggningsschefen berättar om deras filmlokal som de byggt och att de har en apparat för att visa film. I lokalen rymmer det ca 300 personer skriver han och de har på lägret boende för tillfället 200 ryssar. Filmerna är gratis att se på och det är själva förläggningen som betalar hyran av filmerna. Han berättar även hur de skulle vilja hyra en film i veckan.⁵⁹

I ett brev till belgiska legationen skriver förläggningsschefen vad de boende i lägret får äta på en dag. Det är några belgiska boende i lägret som klagat på för lite mat.

Till frukost verkar det ha serverats havregrynsgröt, mjölk, 2 smörgåsar samt kaffe och skorpor. Till lunchen fick de som inte arbetade i skogen eller lägerarbete 3 smörgåsar, skorpor och mjölk. De som jobbade i skogen eller med lägerarbete fick i stället 8 mjuka och två hårda smörgåsar, med pålägg och mjölk. Sedan till middag blev det kött eller fisk med sås och potatis, man fick även kräm eller välling, hårt bröd och mjölk. Mjölk, sås och potatis fick

⁵⁶ ibid s. 77-81

⁵⁷ 1438:51 Statens utlänningskommission lägerarkiv krampen vol 2, Permissionssedel, riksarkivet Marieberg (RA)

⁵⁸ 1438:51 Statens utlänningskommission lägerarkiv krampen vol 2, Krampen den 18 april 1944, Metro-Goldwayn- Mayer A.B. riksarkivet Marieberg (RA)

⁵⁹ 1438:51 Statens utlänningskommission lägerarkiv krampen vol 2, Krampen den 3 april 1944, Filmchef zehrt Karlsson, Marieberg (RA)

man ta hur mycket man ville.⁶⁰

Även om förläggningsschefen oftast låter som att det är bra med film och mat så skrev tidningen något annat. I en tidning står det att hälsovårdsnämnden i Heds socken haft en inspektion i Krampen. De gjorde anmärkningar. Avloppet från lägret ska ha mynnat ut i ett öppet dike i omedelbar anslutning till bostäder. Toaletterna var i dåligt skick och utplacerade på olämpliga ställen. Sedan ska de inte ha använts av internerna utan istället användes buskarna runt om.⁶¹ Det finns även ett inkommet brev från hälsovårdsnämnden där de påpekar detta problem och vill att de ska åtgärdas innan den 12 mars 1945.⁶²

I ett brev till kungliga Socialstyrelsen skriver förläggningsschefen om ett bråk som uppstår i lägret. Det handlar om en lettländare som en dag kommit in på hans kontor berusad. Han skrek att maten inte är bra, samt massor av otrevligheter. Med hjälp av sovjetryssar får förläggningsschefen ut mannen. Senare så går samma man i sällskap av en sovjetryss i köket och kastar mat på de som lagar den. Det blir bråk och polisen tillkallas till lägret. Men när polisen väl är på plats så blir alla internerade i lägret arga och vill ha polisen därifrån. Det blir så illa att förläggningsschefen blir tvungen att skicka i väg polisen. Då Lungquist anser att 4-5 svenskar inte kan sätta något emot alla internerade i lägret.⁶³

Interneringen sker först efter en skriftlig rapport från vederbörande länsarbetsnämnd. Efter detta kommer den skriftliga rapporten i dubbla exemplar först ses av Statens Arbetsmarknadskommission, och efter detta av utlänningskommissionen. I rapporten skulle det vara uppgifter om man uppfattat arbetsvägran, arbetsovillighet eller disciplinerat uppträdande. I vissa tveksamma fall även intyg från läkare om fysiska hälsan. Om internen har försörjningsplikt mot någon som familj eller liknande.

Vid vistelse i interneringslägret Krampen gäller arbetsplikt. Det är förläggningsdirektörens uppgift att tilldela arbeten som passar för varje intern, vilket innebär att om inte internen kan

⁶⁰ 1438:51 Statens utlänningskommission lägerarkiv krampen vol 2, Krampen utlänningsläger, telefon: Skinnskatteberg 3119, riksarkivet Marieberg (RA)

⁶¹ 1438:51 Statens utlänningskommission lägerarkiv krampen vol 2, Lördagen den 30 september AT. riksarkivet Marieberg (RA)

⁶² 1438:51 Statens utlänningskommission lägerarkiv krampen vol 2, Till utlänningsförläggningen, Krampen riksarkivet Marieberg (RA)

⁶³ 1438:51 Statens utlänningskommission lägerarkiv krampen vol 2, Krampen den 13 maj 1944, kungl. Socialstyrelsen, riksarkivet Marieberg (RA)

utföra tunga fysiska arbeten, ska denne bli tilldelad något mer passande. Redan efter fjorton dagars vistelse i lägret ska den internerade ha ett arbete.⁶⁴

Dock förbjöd till en början den Sovjetiska legationen att de arbetade för "kapitalisterna." Efter ett tags diskuterande kom man överens om att de internerade skulle bidra till lägrets ekonomi. arbetet kom att bestå av skogsavveckling och väganläggning.

Schema för de internerade i Krampen såg ut som följande: På vintertid var det uppstigning klockan 06:30 och på sommartid var det klockan 06:00, därefter skulle man städa och bädda barackerna. klockan 07:00-07:15 fick man utdelat frukost sedan avmarsch till arbetsplatser. De som arbetade utanför lägret fick även med sig ett smörgåspaket och en flaska mjölk. Klockan 12:00-12:15 fick de ut serverat lunch till sig, klockan 17:00 var det middag. Sedan skulle de vara i sina baracker vid 22:00 om inte läger ledningen gett dem tillåtelse för längre. På helgdagar fick det behövde de inte vara i barackerna fören klockan 23:00.⁶⁵

I ett brev översatt från ryska skriver två sovjetryska emigranter om att de gärna vill stanna i Sverige och ber om uppehållstillstånd.⁶⁶

Sovjeterna blev populära

I en början hade de boende i området runt lägret varit tveksamma precis som andra områden där lägren etablerats. "Man hade börjat tala om att "nu var det bäst att börja låsa dörrarna" "Men ryssarna kom och ingen blev på något sätt störda av dem" uppger Karl Eriksson i Köping"⁶⁷

Lokalbefolkningen runt Krampen tyckte om sovjetryssarna som bodde i lägret. De sjöng och som tidigare nämnt spelade de musik med alla möjliga olika instrument, de anordnade även danser. De var även mycket delaktiga i att bygga en väg som idag kallas ryssvägen. Vid vägen finns en minnessten som de gjorde år 1944.⁶⁸

⁶⁴ 1438:51 Statens utlänningskommission lägerarkiv krampen vol 2, Kontrollbyrå order, riksarkivet Marieberg (RA)

⁶⁵ Lundgren, (2008) s. 89-90

⁶⁶ 1438:51 Statens utlänningskommission lägerarkiv krampen vol 2, Översättning från ryska, emigranter, riksarkivet Marieberg (RA)

⁶⁷ Lundgren, (2008) S.63

⁶⁸ Bengtsson, (2011) s.138

Självfallet kände lokalbefolkningen till lägret. Dock efter lägret avvecklades så har nästan ingenting skrivits om det. Tage Erlander som hade ett samordnande politiskt ansvar inom samlingsregeringen för bland annat de sovjetiska lägren. Han räknade upp i sina memoarer eller flyktinggrupper som fanns i Sverige under den här tiden förutom sovjettryssarna. Även riksdagsmannen Hernfrid Barks bok om Skinnskattebergs bygds historia nämns Krampen som plats, dock inte ett ord om att där legat ett sovjetiskt interneringsläger.⁶⁹

Lagerlingen interneringsläger för tyskar

Flyktingar eller krigsfångar

Günther Pauldrach var far till Hartmut Pauldrach som är författaren till boken *Tyska soldater på Gotland 1945*. Günther satt i lägret i Lagerlingen. I ett Sovjetiskt förhörprotokoll står det att han den 13 maj 1945 blev "tillfångatagen" av svenska interneringsenheten på Gotland.⁷⁰

Den 9 maj antog riksdagen nya lagar som gällde fartyg som anlände till Sverige från ockuperade eller krigsförande länder. Dessa nya lagar bestämde att den militära tyska personalen, även om de kom i flyktbåtar, skulle avvisas och förklaras för att interneringsrätten inte längre fanns. Om den tyska militära personalen likväl lyckades ta sig över gränsen så skulle de avväpnas och sättas under bevakning. Sedan skulle de under denna bevakning återföras till den svenska gränsen. Om båten dock innehöll civila eller de som var så pass skadade att den inte kunde fortsätta så skulle den tas i hamn. Den militära personalen skulle vid dessa tillfällen bli omhändertagna av försvarsområdesbefälhavare.

Dessa nya lagar var svårtolkade av den svenska militären. Tyskarna kom med en massa frågor när de först kom till Gotland, exempelvis vad som skulle hända om de inte ville eller kunde fortsätta resan. Skulle de bli utlämnade till Sovjet? Eftersom förhållandena i hemlandet var så svåra i slutet av kriget så rekommenderade till och med den svenska militärpersonalen många att låta sig bli internerade i Sverige. Det var många internerade som faktiskt lät sig övertalas till att stanna. På Gotland så fanns det inget som tydde på att den tyska soldaterna kände sig hotade av den svenska militären.⁷¹

⁶⁹ Lundgren (2008) s. 13-14

⁷⁰ Pauldrach, (2004) s. 13

⁷¹ ibid s. 14-15

Totalt kom ett 20-tal fartyg från krigsområdet på andra sidan Östersjön, med soldater som internerades på Gotland. Alla tyskar som kom med med båtar fick inte stanna på Gotland utan fick fortsätta till andra svenska hamnar. Av de tusen tyska soldater som kom till Gotland fick endast ca sexhundra av dem bli internerade på Gotland i Lagerlingen, resten slussades vidare till andra läger.

När tyskarna anlönt till Gotland så skickades de med lastbil till Havdhem. Där fick de vänta på sin packning, när väl den kommit så fick de marscher bort till interneringslägret ett par kilometer bort. Vissa hade stor tunga väskor medans vissa hade ingenting alls.

Walter Schielke berättade om hur mottagningen var när han anlände till Gotland. Han steg iland i Ljugarn med båten "Ziebens". Han berättade om lyckan när han fick höra att de var på neutral mark. Att de från och med då skulle behandlas som internerade militärer och att de sedan skulle skickas hem igen. Deras överlöjtnant Stiegert förklarade att hälsningen "Heil Hitler" inte längre var legitim. Sedan marscherade de tillsammans till en samlingsplats utanför Ljugarn där det stod bord med berg av smörgåsar. De fick även kaffe och mjölk, de åt och drack tills de blev proppmätta. Lägre Lagerlingen var redan i ordning när de anlände på platsen. De kunde tvätta sig och det fanns toalettval. Det fanns uppvärmda tält, med tält ull, samt filtar. På morgonen samlades de på lägre matsplats där de fick ordentligt med lagad mat av de svenska soldaterna och "lottorna."

Herbert König var en annan tysk soldat som kom i hamn på Gotland. Han kom med en liten fiskebåt till Burgsviks hamn den 9 maj år 1945. I hamnen stod folk och tittade då en annan båt bara en dag tidigare anlönt till hamnen. König beskrev bemötandet i hamnen som korrekt och vänligt. Under hela sin tid på Gotland hade König bara hört och trott att han skulle få åka hem till Tyskland. Först när han hade förflyttats till Rinkaby så fick han reda på att han skulle utlämnas till Sovjetunionen.

Vera Englund, en sjuksköterska, hade beordras att ta hand om de 60-tal skadade tyskar som kommit till med tre båtar till Ronehamn. De sårade hade samlats ihop i ett magasin i hamnen. Där fick de första hjälpen och de som var mest sårade fick morfin. Hon kommer ihåg en soldat som hade ett kulhål i buken, han bad om en cigarett. Från magasinet fördes de sedan vidare till krigssjukhuset i Lärbro. När de sedan tillfrisknat helt så fick de åka till Lagerlingen.

Felicia Boberg

Idéhistoria C

Handledare: Pär Eliasson

Där gick Englund ronder tillsammans med läkare.⁷²

Läkarundersökningarna skedde samma dag som många anlände till lägret eller kom till ön. Om man tilldelades ett V av läkaren så betydde det att man fick förläggas i lägret. Fick man däremot ett R skickades man omedelbart till krigssjukhuset i Lärbro. Michael Wöllinger var en av de internerade som fick skickas till krigssjukhuset i Lärbro. Han berättade om att där fick man sova i rena lakan och fick hjälp. Sen när han blev frisk så skickades han tillbaka till Lagerlingen.

Desinfektionsmedel användes också för att desinfektera förläggningen. Det användes mest på förläggningens toalett. Soldaternas packning fördes först även till ett par andra baracker en bra bit ifrån lägret i Hemse för att desinfekteras mot ohyra bland annat. Man bekämpade även vägglöss med Gesarolpuder.⁷³

Själva avväpningen av de tyska soldaterna som skulle ske var inte särskilt effektiv. Man genomsökte inte alla soldaternas bagage vilket gjorde att de hade kvar pistoler.

De flesta sårade skickades och blev inlagda på krigssjukhuset i Lärbro. Vissa kunde även skickas till sjukhuset i Visby eller till och med i till Stockholm.⁷⁴

I motsats från vad jag blivit lärd under min uppväxt när man frågat om lägret så stod lägret redan klart när tyskarna anlände.

Den 23 mars 1945 hade försvarsstabens högkvarter utfärdat en hemlig order som gick ut till samtliga militärbefälhavare. Orden handlade om planläggning och förberedelse av interneringsläger för tio-till femtontusen militära flyktingar. Totalt fick tio procent av de organiserade beredskapsförbanden avdelas för bevakning av lägren. Endast tält och utrustning av äldre modell fick användas.⁷⁵

Alla som skrevs in i interneringslägret fick ett kort som kallades "krigsfänge-(internerings)kort." Frågan här som Pauldroch lyfter är vems krigsfänge? Då Sverige varit neutral och dessa tyskar flytt ifrån Sovjet just för att inte bli krigsfångar. Det var länge en debatt angående detta, att sätta stämpeln som krigsfångar över de tyska soldaterna. Detta

⁷² ibid s. 22-28

⁷³ ibid s. 36-37

⁷⁴ ibid s. 28-29

⁷⁵ Pauldrach, Hartmut, *Tyska soldater på Gotland 1945* (Tryckverkst'n i Örebro 2004) s. 36

begrepp var i synnerhet inte uppskattat av tyskarna själva. Detta begrepp användes bland annat i debatten i riksdagen om utlämningen.

Lägerkommendanten i Havdhem Erik Sellin gjorde ett uttalande angående de internerades status. Han menade på att de var just internerad personal och inte krigsfångar.

I listor och sammanställningar från läger kan man se att tyskarna själva använde begrepp som soldater, militär personal och tyska militärer m.m. Dessa begrepp var även vanlig bland den svenska civila befolkningen. De skulle fortfarande trots att de var i interneringslägret bete sig som soldater.

Ett annat begrepp som användes i debatten var flyktingar. Många av tyskar ansåg sig själva som militära och flyktingar samtidigt. De ville bli behandlade som vilka andra flyktingar som helst.

Punkt 3 i en lägerorder den 21 Juni år 1945 slår man fast att "lägerinvånarna" är inte egentligen internerade utan soldater som uppehåller sig i Sverige. Det ska därför i enlighet med reglerna som finns angående soldater som vistas i andra länder efterfölja dem. De ska bära uniform med tjänstegrad och förtjänsttecken som tillhör uniformen.⁷⁶

Hur fritt de tyska intendenterna hade att röra sig kanske Gotlands Folkblad kan göra en skildring av. Den 28/8 1945 stod det i tidningen om de tre internerna Hugo König, Herman Hoffman och Ernst Schultz. De hade avvikit ifrån lägret vilket tidningen skrev inte kom som någon överraskning. De skriver att enligt Gotlands folkblads källor som känner till interneringslägret så har vakt hållningen inte sköts på det bästa sättet. Att man inte varit noga och inte hållit de internerade och civilbefolkningen isär. Utan att de har fått skapa umgänge tillsammans och man har varit extremt frikostig skriver tidningen. Även att vissa av de tyska interna hade umgänge med havdhems flickor. Vakterna har även här inte på ett effektivt sätt motverkat och skilt dem åt. Tidningen uttrycker det som att det finns en utländsk "flathet." Senare kunde man konstatera att även en fiskebåt saknades på södra delen på Gotland som man misstänker att de som rymt tagit.⁷⁷

Den officiella slutrapporten från den 12 oktober år 1945 avseende interneringslägret

⁷⁶ ibid s. 57-58

⁷⁷ Hcc 2011:041 K19/25 Lagerlingen, interneringsläger 1945-1945 vol 1 krigsarkivet (KrA) . Nr 34 Gotlands folkblad 28/8 1945 Tre tyskar rymda från havdhem (koenig/Schultz/Hoffmann).

innehåller uppgifter om svenska lägerstabelns bevakningssystem. Major Elof Lindeborg var chef och lägerkommendant vid inskrivningen av de internerade. Löjtnant Erik Sellin tog sedan över och var lägerkommendant under lägret längst tid av de bägge.

Löjtnant Gösta Lindwall var adjutant år de bägge lägerkommendanter. Det fanns tre samband officerare som tjänstgjorde i Lagerlingen, löjtnant Jeppsson, fanjunkare Nysell och löjtnant Johansson. I början av interneringen av tyskarna fanns även en värnpliktig kommissarie, en dagkopräl och fyra värnpliktiga bilförare till lägret. Dessa ersattes sedan efter hand av andra olika funktionärer, vars antal och sammansättning varierade.

Tyskarna bodde i tältläger, medans de svenska befälen och vaktstyrkan bodde i baracker. I en av dessa baracker låg läger expeditionen. Vid ingången låg en stor cykelparkering. Cyklarna användes vid arbete eller uppdrag utanför lägrets område.⁷⁸

Hauptmann Leopold Muck var en omtyckt tysk internerad man i lägret. Han var omtyckt av både svenskarna och de övriga internerade. Han valdes bland annat till lägrets talesman av de tyska officerarna. Förste lägerkommendanten Elof Lindeborg bekräftade. Som representant förde han de internerades talan inför den svenska läger ledningen. Det finns hundratals dokument och handlingar som Muck undertecknat. Han undertecknade läger order som sedan sattes upp på anslagstavlor inom lägret.

Muck skrev och undertecknade även rapporter och sammanställningar. Han avfattade även egna brev och olika skrivelser. Även läger krönikan satte han sin prägel på och skrev ledare till läger tidningen.

Tillsammans med de andra tyskarna blev han sedan skickad till Rinkaby inför utlämningen. Muck skrev då ett brev till lägerkommendanten Erik Sellin ett tag innan utlämningen, Muck tog dock självmord innan utlämningen skedde.⁷⁹ Detta är ett citat ifrån brevet:

Inte bara jag utan säkert också alla andra "Lingen"-bor tänker fortfarande tillbaka till den sköna tiden i Lager Lingen och till tältlivet därborta. Sommaren var härlig med all sin angenäma omväxling såsom idrott, bad, utmarscher etc. Min tjänstgöring och den ingalunda lätta uppgiften som tillförordnad lägerkommendant (Lagerführer) kommer jag säkert aldrig glömma. Jag minns särskilt att vi alltid hos er

⁷⁸ Pauldrach, (2004) s. 61-62

⁷⁹ ibid s. 231-233

har funnit den största förståelsen för alla våra bekymmer och även för våra önskemål. Vi har lärt känna och uppskatta Er som en högst rättvis befälhavare.⁸⁰

Muck hade redan på Gotland sagt att han aldrig tänkte bli utlämnad till Sovjetunionen. Detta höll han fast vid och hängde därför sig själv den 1 december år 1945.

En annan man som varit internerad i Lagerlingen vid namn Fritz Frich var en av de män som efter kriget kom med anklagelser mot Sverige och krävde skadestånd. Han ville ha skadestånd för allt lidande han fått gå igenom i de Svenska och ryska lägren.

I ett brev Frich skrivit den 23 november år 1964 till svenska konsulten i Düsseldorf berättar han att han en dag i Rinkaby lägret fick se döda soldater. Han skrev att när de hört i Rinkaby lägret om att utlänningen skulle ske så hade han och två till valt att gömma sig under sjukhuset. När de sedan gömt sig ett tag och skulle försöka smita iväg så var de tvungna att passera igenom ett pannrum. Väl inne i pannrummet hittade de döda kroppar efter döda tyska internerade. Bland annat kände han igen Mucks kropp bland de andra.⁸¹

Löjtnant Herbert König var en internerad vid Lagerlingen. Han berättade att de fick ett varmt välkomnande när de anlände till Gotland. König berättar även hur en del svenskar tiggde till sig tyska utmärkelser som souvenirer. König berättar hur det vid ett tillfälle kort efter ankomsten till lägret inträffade ett åskväder nattetid. Alla tälten stod helt under vatten och de blev tvungna att stå upp utanför. Dagen efter fick de flytta tälten till en säkrare plats. König hade vid lägrets slut kvar ett fotoalbum från tiden i Lagerlingen. Han hade även kvar de tre tidningarna som tyskarna själva skrivit under sin tid i lägret.

König hade vid denna tid varit en duktig idrottsman med god fysik. Under den stora sportfesten den 4 juni år 1945 där både svenska militären och de internerade deltog. König vann ett par priser och han har bilder kvar från när han tilldelas ett diplom för vinsten av 100 metersloppet. Han spelade även bra fotboll och blev uttagen till lägrets lag där de spelade emot tillfälligt sammansatta svenska lag, utgjorda av bland annat bevakning styrkorna. De spelade även emot ett de lokala fotbollslagen.

⁸⁰ Pauldrach, Hartmut, *Tyska soldater på Gotland 1945* (Tryckverkst'n i Örebro 2004) s. 232

⁸¹ ibid s. 233-234

König skickades precis som de andra till Sovjet. Dock efter ett tag i de sovjetiska lägret lyckades han att fly därifrån. Han tog sig först till Tyskland och sedan tillbaka till Sverige. Här gifte han sig sedan med en kvinna vid namn Inga Lisa.

Günther Pauldrach som redan nämnts beskriver tiden innan interneringen som den mest händelserika i hans liv. Efter ankomsten till lägret blev Pauldrach sanerad och fick bada med doft tvål. Han berättar hur han äntligen fick sova ut i tält trettioåtta, som blev hans hem under internering. Han beskriver det som att livet återvände och allt kändes underbart.

Günther beskriver lägertiden som en lycklig tid även om han inte aktivt deltog i lägeraktiviteterna. Han sov mycket, spelade schack och läste böcker. Han deltog dock i svenskundervisningen och såg på när de internerade laget idrottade. Han engagerade sig även i att försöka få tag i sin familj. Då man inte kunde skriva till familjen direkt så tog han hjälp av pastorn Kurt Meschke, från tyska församlingen i Stockholm. Günther fick även kontakt med en svensk lägervakt som var villig att hjälpa till med att skriva till familjen.

Det var denna lägervakt som sedan Günthers son, författaren till boken *tyska soldater på Gotland 1945* Hartmut Pauldrach. Senare tog kontakt med för att finna information om lägret och fadern. Lägervakten skickade paket med kläder bland annat åt Günthers vägnar när han skickades till det sovjetiska fånglägret.

Günther är en av dem som senare släpps från Sovjet. Han längtar efter det tillbaka till Sverige och drömmer om att flytta dit. Detta blir dock aldrig av då hans fru vägrar och det skulle vara svårt för honom att få uppehållstillstånd. Han besökte dock Gotland många gånger.

Otto Riemann var även en internerad på Gotland. Han beskriver sin tid där som angenäm, fritt och frivilligt. Bevakningen la han nästan aldrig märke till. Han ansåg att lägerledningen visade ett stort intresse för deras omsorg. Även civilbefolkningen i omgivningen hade stor förståelse för dem och en positiv inställning. Personligen kommer han mest ihåg den goda maten. Han berättar att han aldrig ätit så mycket gröt med mjölk som i Lagerlingen.⁸²

Ernst Schultz, en intern på Gotland litade aldrig på löftet om att få åka hem. Han berättar som de andra om saneringen och maten. Men även om hur han i början lagt märke till i början att det endast fanns en enda taggtråd, även en enda vakt som var säkerhetsarrangemanget. Efter

⁸² ibid s. 240-249

ett tag blev det dock flera vakter och taggtråden blev till ett tätt tag trådnystan. Även umgänget som tidigare tagit plats med civilbefolkningen upphörde. När detta skedde, bestämde sig Schultz och två andra internerade att fly lägret. Han lyckades med detta och var en av de tre enda som lyckades fly från interneringslägret på Gotland hem till Tyskland.

Michael Wöllinger, en av de internerade i Lagerlingen, skrev minnesanteckningar under sin vistelse. Han kände som att han kommit till himmelriket när han anlände till Gotland.

Wöllinger var sårad när han anlände och skickades till Lörbros krigssjukhus. När han sedan läkt, skickades han till Lagerlingen. När det började talas om att arbeta utanför lägret så anmälde han sig. Wöllinger, tillsammans med en kamrat, ville gärna arbeta i en smedja. De berättade detta för lägerkommendanten som lyssnade på dem och såg till att de fick passande jobb.

De fick cykla med en vakt som alltid var med dem till smeden Karl Magnus Hansson.

Wöllinger och hans kamrat Steinmüller blev så småningom betraktade som vänner till familjen, även vakten fick de god kontakt med. En bild från Wöllingers födelsedag den 2 juli år 1945 kan man se hur de sitter alla hemma hos smed familjen och fikar, även vakten är med. En ljuskandelaber som de två internerna smidde hamnade i Havdhems kyrka, en annan Grötlingbo.⁸³

En socken full med tyskar

Som Pauldrach förklarar i sin bok så är det mera än 600 tyska soldater som mindre än en vecka ska omhändertas. Det var fiskarna och civilbefolkningen som först mötte tyskarna när de kom till ön. Sedan blev det den lokala myndigheter som sjukvården och frivillighetsorganisationer som bland annat Röda korset.⁸⁴

Lasse Broander ville dela sin berättelse av först gången han mötte tyskarna. Han hade skrivit ned sina minnen i från den tiden. Hans pappa ägde affären i Havdhem och pappan hade även under en tid tjänat som landstorms löjtnant. När tyskarna började gå i hamn vid Gotlands kust så blev fadern uppringd av FO-staben i Havdhem. Då de behövde faderns hjälp och bil för att frakta filter och första förband. Fadern ställde upp och då Lasse studerat tyska i skolan så fick

⁸³ ibid s. 253-259

⁸⁴ ibid s. 24

även Lasse åka med. Han beskriver det som en fruktansvärd syn de mötte. Där pråmen tyskarna kommit i stod nästan under vatten och livbåten på grund. Massa människor stod på stranden, många tyskar med långa vapenrockar helt nersölade av blod.

Tyskarna berättade hur de hade staplat upp de döda som fanns på pråmen runt relingen som skydd. När de sedan kommit in på svenskt vatten så hade de gett alla sina stupade vänner en sjömans begravning. När skepparen från pråmen kom så frågade Lasse om han hade någon liten souvenir. Då drog skepparen fram båtens flagga ut bakfickan. Den var helt röd av blod och hade en massa kulhål. Han fick även en rund plåtburk med chokladkakor som han själv beskrev som väldigt delikata.⁸⁵ Ernst Schultz, en av männen som lyckades fly från interneringslägret, hade under sin tid där även blivit god vän med Lasse Broander, Schultz skrev till Broander efter sin hemkomst.⁸⁶

En annan som berättat om sin upplevelse för första gången med tyskarna var en herre vid namn Ronander. Ronander hade inkallas till flottan i april år 1940. Han hade åkt till Gotland samma år för att tjänstgöra vid Närs fyr. Den 28 april år 1945 vid 23 tiden på kvällen innan det officiella krigslutet anlände fyra tyska män i en fiskebåt. De hade varit till sjöss i flera dagar, de var väldigt glada över att vara i säkerhet. Ronander erbjöd de mat, sedan fick de tillbringa natten i en strandbod. En av dem gick sedan och köpte bröd och mjölk på en bondgård i närheten, de kokade välling. Till Ronander berättade de hur de tagit alla sina medaljer och slängt ner dem i havet innan landstigningen.

Sedan kom militären med en fänrik, som hade dragen pistol. bad tyskarna att sätta sig i bussen som skulle transportera dem till sin förläggning. När de åkte iväg vinkade de bara glatt till Ronander.⁸⁷

I Stockholmstidningen upplaga B den 7/10 1945 skrevs det om hur de tyska internerna byggt en idrottsplats. Hur detta hade blivit ett bestående minnesmärke. De byggde både en fin idrottsplats men även en friluftsteater med plats för 900-1000 personer. Innan tyskarna kommit till Havdhem så hade det inte funnit någon idrottsplats där. Man skrev i tidningen att arbetet skulle kostat 80.000 kronor annars vilket idrottsföreningen i Havdhem aldrig haft råd

⁸⁵ ibid s. 26-27

⁸⁶ ibid s. 256

⁸⁷ ibid s. 27

med.⁸⁸

Söndagen den andra september 1945 kom det in en anmälan till Hemse. Det gällde en fiskebåt som legat förtöjd i Burgsviks hamn. Natten mellan den första och andra september har den tagits och olovligt brukats. Båten har sedan under natten gått på grund och då kunnat återfinnas. Båten hade då fått skador på ena sidan, seglet lätt sönderslitet och även låset sönderbrutet, samt fler skador. Det uppskattades till att kostnader för reparation skulle gå på 400-500 kronor. En flaska vin, en flaska brännvin samt lite konjak som fanns på båten ska även ha blivit stulet.⁸⁹

Då man hittat andra saker som stulits i närheten av båten i Burgsvik som nu låg i närheten av lägret i Havdhem, tog man tio tyskar efter detta i förhör. De berättade att de hade haft en avsikt att rymma den där natten. När de misslyckats hade de vänt om och återvänt till lägret. De hade troligen druckit upp spriten innan de lyckats komma iväg ordentligt och sedan begivit sig tillbaka till lägret utan att bli sedda av någon vakt.⁹⁰

På ett dokument skrivet år 1995 den 5/6 kan man läsa om en planerad minnesdag för interneringslägret Lagerlingen. Det är då femtio år sedan läger funnits. Skogsområdet som då kallades Dävingen blev tältlägret för de flyende soldaterna. På Gotland fick de tyska soldaterna vara med om en öppen gemenskap och knyta kontakter med ortsbefolkningen. På platsen reste de ett altare för gudstjänster, en idrottsplats, och en friluftsscen. Dessa arbetsuppgifter fanns för att återanpassa sig till civilsamhället. Femtio år senare samlades man där för att minnas detta. En tysk idrottsförening var på besök för att spela fotboll emot en grupp från socknen. De lyssnade på sång, höll tal, hade en gudstjänst och gav liv till Lagerlingens minnen.⁹¹ Detta är en kort sammanfattning av lite som stod i dokumentet. Jag vill med detta visa hur detta läger påverkade Gotland. Att man femtio år senare igen samlades på denna plats för att minnas tyskar som flytt till Gotland i när kriget sluta. Det visar ändå på en påverkan på sockenborna.

⁸⁸ Hcc 2011:041 K19/25 Lagerlingen, interneringsläger 1945-1945 vol 1 krigsarkivet (KrA). Nr 35 Stockholms tidningen upplaga B den 7/10 1945

⁸⁹ Holmert Bengt Göran 1925-1996 vol 2 krigsarkivet (KrA). Statspolisen D. nr 76 1945. Rapport måndagen den 1 oktober 1945.

⁹⁰ Holmert Bengt Göran 1925-1996 vol 2 krigsarkivet (KrA). Statspolisen D. nr 76 1945. Överstelöjtnanten Erik Sellin angående skadegörelsen och tillgrepp i Burgsvik den första till andra september 1945.

⁹¹ Holmert Bengt Göran 1925-1996 vol 2 krigsarkivet (KrA). Lagerlingen 95 05 06.

Gränna interneringsläger för Amerikanerna

Internerade på hotell

Andra löjtnant Lester Mickelson berättar i sin dagbok från år 1944 den 19 juli att de fick bege sig till Gränna, där de skulle få tillbringa resten av interneringstiden. Han nämnde även att de skulle bli 150 man i lägret. De reste tidigt på morgonen från Falun på järnvägen.. Mickelson upplevde resan som angenäm och att det gavs tillfälle att stifta nya bekantskaper. De hade flera uppehåll på vägen där de fick sträcka på benen, titta på de olika städerna även ta en liten fika.

Tåget stannade tillslut för sista gången i Tranås omkring 35 km ifrån där lägret var. Sista biten till Gränna fick de åka buss, när de sedan kom fram så var deras inkvartering redan klar och i ordning. Alla rummen fördelades när de klev av bussen De flesta hamnade på något hotell medans resten inkvarterades i svenska familjers hem. Hela besättningen som Mickelson tillhört hamnade i privata hem. Familjen som Mickelson hamnade hos hade tidigare varit bosatta i Chicago under 12 år fram till 1932. Han kände sig väldigt lycklig över att få engelsktalande värdfolk.

Även de med svensktalande värdar kände sig väl omhändertagna och ansåg att de hade fått bästa bemötandet i hela staden. De flesta bodde på pensionat och kände sig ganska privilegiate. Men självklar fanns det även dem som var missnöjda och kände sig åtsidosatta då de inte fick bo på hotell.⁹²

Vår bostad var belägen i en sluttning med baksidan ut mot sjön. Vi kunde njuta av en fantastisk utsikt över Vättern och den omgivande naturen. På andra våningen, där var våra rum, fanns en liten veranda mot baksidan, där man kunde njuta av den mest betagande solnedgången jag någonsin skådat. När man stod på verandan kunde man inte motstå att ta ett djupt andetag och sedan flämtande ännu ett, för luften var så frisk och uppiggande. Det fanns så många intressanta platser kring Gränna och så mycket att göra, att staden framstod som den helt perfekta att tillbringa de sista månaderna av interneringen i.⁹³

⁹² Widfeldt, (2007) s.201

⁹³ Widfeldt, Bo, *Amerikanska nödländare 1943-1945* (Tryck Fälth och Hässler, Värnamo 2007) s. 202

Leo Sager var legationsråd:

Den till rang förnämsta av de tjänstemän som vid en diplomatisk beskickning (legation) bistår beskickningschefen. Titeln kan också tilldelas en annan högre tjänsteman vid beskickning (exempelvis legationssekreterare) eller diplomatisk personal i disponibilitet utan motsvarande tjänsteställning.⁹⁴

I Sagers dagbok berättar han vart man fördelade ut soldaterna från Amerika och vart de bodde. Förutom svensk personal hade Ribbagården 31 officerare och 28 underofficerare, Turisthotellet tog 9 officerare och 19 underofficerare, Hotell Brahe tog 5 officerare och 22 underofficerare, sedan fick man även veta att Fredrikssons pensionat kunde ta 2 officerare och 6 underofficerare, fröken Roma 6 officerare, samt som Sager uttryckte det fanns det ”diverse rum” i Gränna som sammanlagt kunde ta emot 39 man. Här gör han det inte tydligt om det är officerare eller underofficerare. Det förläggas 150 man i Gränna var av 58 officerare och 92 underofficerare.⁹⁵ Dock undrar jag hur han räknar. Om jag lägger ihop alla han sagt att de satt ut så blir det över 150 man och om jag tar bort de 39 som är lite osäkra var det var utsatta, så blir det under 150 man.

Enligt Försvarets Hemliga handlingar så internerades 72 stycken amerikanare den 21/6-1944. Redan dagen efter den 22/6 så internerades ytterligare 51 amerikanare. Sedan den 28/6 var det 10 stycken till, den 10/10 blev det 36 stycken och sist 2 stycken den 18/10. Alla dessa i Gränna interneringsläger. Men interneringen blev även hävd vid olika tillfällen, med de första 1/11 1944 och de sista 7/4 1945.⁹⁶

Innan själva interneringen ska förstelöjtnant Allen från Amerikanska Legationen och en annan man vid namn Heimdal ha besökt Gränna för att se att alla förberedelser var klara och se på rummen där amerikanerna interneras. Där vad jag förstod det som hade Allen rätt att döma ut rum som inte var bra. Vilket han dock bara gjorde med två rum som saknade W.C. Annars var

⁹⁴ Förvaltningshistorisk ordbok, <http://fho.sls.fi/uppslagsord/10731/legationsrad/> (hämdad 26/5 2017)

⁹⁵ Dagbok, interneringsläger V. (Loka Brunn) och VI (Gränna/Mullsjö) Förd av ryttmästare Leo Sager. 16 maj t.o.m. 1 december 1944 krigsarkivet (KrA). Dagbok interneringsläger VI s. 5

⁹⁶ F. D. Hemliga handlingar KrA 14 1964 nov. 4000 ex, försvarsstabens interneringsdetag, första avdelningen serie D3 volym 2. Mullsjö-Gränna VI, VI Gränna. Krigsarkivet (KrA)

han nöjd med förläggningen, och åkte igen.⁹⁷I Sagers dagbok så kom Allen från Amerikanska Legationen och att han hade rätten att säga att ”nej detta är inte bra nog för våra soldater. Som egentligen var internerade i Sverige. För mig känns det inte som krigsfångar i Sverige när jag tittar på vart de var boende och att deras hemland kunde döma ut ställen de kunde bo på för att de inte hade toalett. Sen tycker jag personligen att det är bra att vi inte satte de i läger där de var mitt ute i skogen utan rinnande vatten. Jag finner detta humant, dock förbryllar det mig.

”Jag hade på morgonen funnit, att hela den svenska staben och fältpolisen blivit inskriven i hotellets resandebok i vilken portieren även önskade införa de amerikanska flygarna.”⁹⁸ Sager såg sedan till att riva ut den här sidan.⁹⁹ Dock vad jag vill visa med detta citat var just deras boende.

Sager beskriver den 31/7 Gränna lägret som ett lugnt och belåtet interneringsläger.¹⁰⁰ Folke Bernadotte besökte lägret i Gränna för en inspektion. Där höll han även tal för de internerade amerikanerna. Efter talet där han pratade om att han ville se de alla återvända till Sverige en dag som fria gäster så skakade han hand med alla enskilt.

Efter det så gick han igenom interneringslägren. Det enda han verkade vilja klaga på under sin inspektion var på hotell Brahes mat. Han tog upp detta med ägarinnan som lovade att bättra sig.¹⁰¹ Jag finner det bra och humant att man försökt till sådan stor grad göra det så bra för amerikanerna.

Den 23/8 skriver Sager i sin dagbok om två män Dr Strong och Hugo Cedergren. Dessa två män ska ha haft ett anförande i Gränna. Där de talat om amerikanska fånglägren i Tyskland och de tyska fånglägren i Amerika. Dr Strong tryckte på hur viktigt det vara att Schweiz och Sverige förblev neutrala. Han berömde här Sverige och svenskarna för deras humanitära insatts.¹⁰²

⁹⁷ Dagbok, interneringsläger V. (Loka Brunn) och VI (Gränna/Mullsjö) Förd av ryttmästare Leo Sager. 16 maj t.o.m. 1 december 1944 krigsarkivet (KrA). Dagbok interneringsläger VI s. 6-7

⁹⁸ Dagbok, interneringsläger V. (Loka Brunn) och VI (Gränna/Mullsjö) Förd av ryttmästare Leo Sager. 16 maj t.o.m. 1 december 1944 krigsarkivet (KrA). Dagbok interneringsläger VI s. 8

⁹⁹ ibid s. 8

¹⁰⁰ ibid 13

¹⁰¹ ibid s. 19

¹⁰² ibid s. 23-24

Intressanta amerikaner

Sager påpekade att de svenskar som bodde i Gränna verkade mycket intresserade av den amerikanska förläggningen. Han påpekade hur detta verkade skilja sig avsevärt från Mullsjö bornas trånga mentalitet när det kom till deras förläggning av amerikaner.¹⁰³

Man verkade dock ha velat haft detta interneringsläger med amerikanare så diskret emot allmänheten som möjligt. Sager berättar hur en kvinna från Allehanda velat intervjua honom innan ankomsten av amerikanerna i Gränna. Till detta hade han svarat nej och bett tidningarna Allehanda, Jönköpings Posten och Smålands Folkblad att avstå från att skriva om dem.¹⁰⁴

Detta kan jag förstå att man självklart velat hålla en låg profil när det kom till interneringslägren även det som var för amerikanerna. Att tidningarna skulle göra en massa publicitet för dem kanske inte var det bästa. Dock att man ändå ringde upp tidningarna och bad dem att inte trycka om något som hände och påverkade samhället. Det tror något jag tror skulle kunna hända idag, dock tror jag inte det hade blivit accepterat och lyssnat på.

Sammanfattning

Avslutande diskussion

Min hypotes innan jag började skriva den här uppsatsen var att amerikanerna skulle ha det väldigt bra och inte märka av att de var i ett interneringsläger, eller till och med skulle ha det bättre än de hade hemma. Jag misstänkte även att tyskarna, trots att de kanske inte sågs på lika positivt, skulle fortfarande behandlas humant. Jag var dock väldigt osäker på sovjetryssarna. Jag var ganska säker på att de skulle ha hårda regler och inte bli lika humant behandlade.

Varför jag tänkte på detta sätt är väl mycket för relationen vi har till dessa länder idag. Även att jag misstänkte att efter första världskriget så hade vi en stor respekt för det mäktiga landet USA, medan Sovjetunionen, idag Ryssland, alltid känns som att svenskar sett med förbryllade ögon på, då vi inte alltid vetat vad som sker innanför Sovjets gränser.

Under uppsatsens gång fann jag att sovjetryssarna och tyskarna inte blev så olikt behandlade av svenska myndigheter. Därför var det viktigt för mig att inkludera de amerikanska nödlandare för att visa på en större kontrast. Även om det inte blev lika mycket skriver om

¹⁰³ ibid s. 5

¹⁰⁴ ibid s. 9

dem så var det viktigt att visa skillnader.

Jag fann det väldigt intressant att både Lundgren och Pauldrach inte direkt förnekar Baltic utlämningen. Dock så påstår båda att utlämningen bestod av flera sovjetryssar och tyskar än balter. Lundgren förklarar i sin bok att det finns något som ligger bakom detta och jag håller med honom om det.

Han skriver att vi måste se detta med tidens perspektiv. Sovjeterna sågs som befriare, Sverige som trängts av det som verkade som oöverbärliga Tyskland. Sverige hade i början av kriget givit efter för de tyska kraven. Man anpassade sig nu efter Sovjetunionens krav och deras önskemål. I själva flyktingfrågan vägde regeringen realpolitiken emot humanitära skäl. Att ge efter i en fråga gjorde att regeringen kunde gå hårdare fram i en annan. Dock för att forma en sådan politik så måste någon bli ett offer. Lundgren menar här att det var bland annat sovjetryssarna som fick ta den smällen.

Detta politiska spel gjorde det dock möjligt för Sverige att stå utanför krigshandlingar och bidra till att upprätthålla handelsförbindelse med de krigförande länderna. Efter kriget såg de andra länderna ner på de länder som valt att vara neutrala. Sverige var då tvungna att försöka upprätthålla goda relationer med Sovjet. Sverige tog därför möjligheten till ett betydelsefullt handelsavtal med Sovjet, enligt nationalekonomen Gunnar Myrdal. Detta kunde man sedan använda för att skapa en självbild som "rättfärdigade" vissa beslut under kriget.¹⁰⁵

Att diskutera de internerades status var något som de gjorde mycket under både tiden för dessa lägren, men även något jag försöker göra i min uppsats. Det är en återkommande fråga vilken status hade dem? Som jag förklarar så fall de under flera kategorier under lägrens varaktighet. De Sovjetiska internerade personerna blev ju även talade om som flyktingar, soldater och krigsfångar. Detta gjorde det ju svårt att veta hur de skulle behandlas. Dock tror jag även att det gjorde det enklare att skicka ansvaret vidare och komma upp med ursäkter om hur man behandlade dem.

Även de tyska internerna blev som tidigare nämnt insatta i fler olika kategorier, som krigsfångar, flyktingar, internerade militärer och militär personal. Då tyskarna själva ville se sig själva som flyktingar och militärer samtidigt, men bli behandlade som flyktingar.

¹⁰⁵ Lundgren (2008) s. 15-16

Lägerkommendanten i Lagerlingen, Erik Sellin, menade på att de var internerad personal. Dock om man tittar i punkt 3 i läger ordningen som jag skrev om tidigare så hade man slagit fast att de inte var internerade utan soldater som uppehöll sig i Sverige. Om man följt denna läger ordning så står det i konventionen att de ska skickas hem. Detta nekades de dock då de fick förklarat för sig att de inte var krigsfångar. Men om de inte var krigsfångar då måste de varit internerad militär eller flyktingar och i vilket fall inte fått bli utskickade till Sovjet.

I Sovjeternas fall så verkade lägerledning anse dem vara civila flyktingar då många kommit utan vapen flyende från tyskt fångenskap. Den Sovjetiska legationen verkade inte hålla med om detta och se dem som desertörer som förrått sitt land. Men de blev som tidigare nämnt även tilltalade som soldat flyktingar och annat. Jag tror att deras situation var ännu svårare än tyskarnas när det kom till kategori och vad som gällde för dem. Särskilt vid tillbaka sändningen till Sovjetunionen. Även om Sverige visste att de gick en säker död till mötes så hade den Sovjetiska legationen varit med i hur lägren styrdes. Men sen även vilken status de än hade så skulle de bli hemskickade.

Var de soldater så skulle de i slutet av kriget skickas hem enligt Genèvekonventionen. Nu kan man åberopa att de är flyktingar och inte krigsfångar. Dock kommer komplikationen här att de är inte Sovjets flyktingar, utan de flydde från Tysklands fångenskap. Som att många av dem även enligt vad jag fått fram ville åka hem så fanns det egentligen ingenting Sverige kunde sätta emot i denna fråga. Utan det var balterna som ville stanna här i Sverige, de kunde ha sagt nej till att skicka ut dem till Sovjet. Eller de Sovjeter som ville stanna och kände sig hotade för livet hade Sverig också kunna låta stanna. Dock de som ville åka kunde man inte neka.

Här märker man en stor skillnad mellan sovjeteryssarna, tyskarna och amerikanerna. Då amerikanernas status aldrig blev ifrågasatt och därför inte diskuterad. Utan de var internerade och inte flyktingar eller något annat.

Om man ser på sammanfattningen av Genèvekonventionen så behandlades alla inom dess ramar. Jag kan inte påstå och ingen av de som bodde i lägren verkade heller kunna påstå att de inte blev behandlade inom krigsfänge konventionen under sin lägervistelse. De fick gott om mat, hade självklart ett område de fick vistas på vilket begränsade dem dock verkade inte detta i alla fall verka så hårt, det ingick även i konventionen. De hade tillgång till allt som hade med hygien att göra. Även om Sovjeterna och Tyskarna fick arbeta så var detta

Felicia Boberg

Idéhistoria C

Handledare: Pär Eliasson

organiserat på ett bra sätt. Det var även inte tvingade till arbete som de fysiskt inte klarade av.

Som jag redan nämnt så hade amerikanerna bättre men det var troligen även för att den amerikanska myndigheterna gick in och betalade för sina internerade, även gav dem pengar under sin vistelse. Detta är även det som jag tror gjorde att britterna och amerikanerna inte kom bra överens. När de såg hur lyxigt amerikanerna fick det motsatt till sig själva.

Jag hade gärna dykt längre ner i den Sovjetiska legationens roll i Krampen. Då den verkar väldigt intressant och har visat på en skillnad i lägren. Trots detta så nämnde jag den inte så djupgående som jag velat, det finns mera material att titta igenom gällande legationen. Vid platsbrist och av att jag ville se på hur de svenska myndigheterna behandlade Sovjeterna i Krampen så prioriterade jag inte legationen.

Av det jag valt att ta med om den Sovjetiska legationen så kan man se att de blev strängt behandlade av dem. Den svenska lägerledningen verkade ha en mycket mera öppen syn på de internerade. Medans den sovjetiska legationen ansåg att de hade sett för mycket av omvärlden och därför var en risk mot Sovjets säkerhet.

Både i det Sovjetiska lägret och i det amerikanska hade hemlandet mera att säga till om än i det tyska. Troligen på grund av hur situationen såg ut just under Lagerlingens verksamma tid i Tyskland. Även relationen som man hade just under lägrens tid. Även om Sverige inte var så glad på Sovjeterna för att de invaderade Finland och sedan inte så glada på kommunisterna som stöttade dem. Så verkade vi ändå välkomnande till att de fick vara mycket deltagande i skötseln av det sovjetiska lägret.

Även något jag blev chockad över när de gällde lägren var hur få som arbetade inom varje läger. Man blev i alla lägren tvungna att förlita sig på att rangen inom soldaterna gjorde att de höll sina egna män i schack.

Källor- litteraturförteckning

otryckta källor

Krigsarkivet (KrA), Leo Sager. Dagbok interneringsläger VI. Dagbok, interneringsläger V. (Loka Brunn) och VI (Gränna/Mullsjö) Förd av ryttmästare 16 maj t.o.m. 1 december 1944 .

Krigsarkivet (KrA) F. D. Hemliga handlingar KrA 14 1964 nov. 4000 ex, försvarsstabens interneringsdetag, första avdelningen serie D3 volym 2. Mullsjö-Gränna VI, VI Gränna.

Krigsarkivet (KrA) Holmert Bengt Göran 1925-1996 vol 2. Lagerlingen 95 05 06.

Krigsarkivet (KrA) Hcc 2011:041 K19/25 Lagerlingen, inteneringsläger 1945-1945 vol 1. Nr 35 Stockholms tidningen upplaga B den 7/10 1945

Riksarkivet Marieberg (RA) M38:51 statens utlänningskommission lägerarkiv, krampen vol 1, Beläggningsrapport nr 1 den 3 december 1944 till nr 29 den 12 November 1945

Riksarkivet Marieberg (RA) 1438:51 Statens utlänningskommission lägerarkiv krampen vol 2, Översättning från ryska, emigranter,

Tryckta källor

Bengtsson, Torsten, *Sverige under andra världskriget*, (2011) Sahara Printing, U.O.

Gerner, Kristian, *Rysk spegel, svenska berättelser om Sovjetunionen och om Sverige*, red.

Kristian Gerner, Klas-Göran Karlsson, (2008) ScandBook, Falun

Krusell, Erland, *Interneringsläger 1945, Backamo, Grunnebo*, red. Överste Gunnar

Smedmark (1963) kungl. Bohusläns regementes historiekommitté Uddevalla

Lundgren, Hans, *Krampen ryssläger i Sverige under andra världskriget* (2008) Aurells tryckeri, västerås

Meinander, Henrik, *Nordic Narratives of the Second World War*, red. Henrik Stenius m.fl.

(2011) Nordic Academic Press, Lund

Pauldrach, Hartmut, *Tyska soldater på Gotland 1945* (2004) Tryckeriverksta'n Örebro

Widfeldt, Bo, *Amerikanska nödlandare 1943-1945* (2007) Tryck Fälth och Hässler, Värnamo

Felicia Boberg

Idéhistoria C

Handledare: Pär Eliasson

Digitala källor

Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 27 July 1929, International committee of the red cross, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/305?OpenDocument> (hämtat 24/5 2017)

Förvaltningshistorisk ordbok, <http://fho.sls.fi/uppslagsord/10731/legationsrad/> (hämad 26/5 2017)